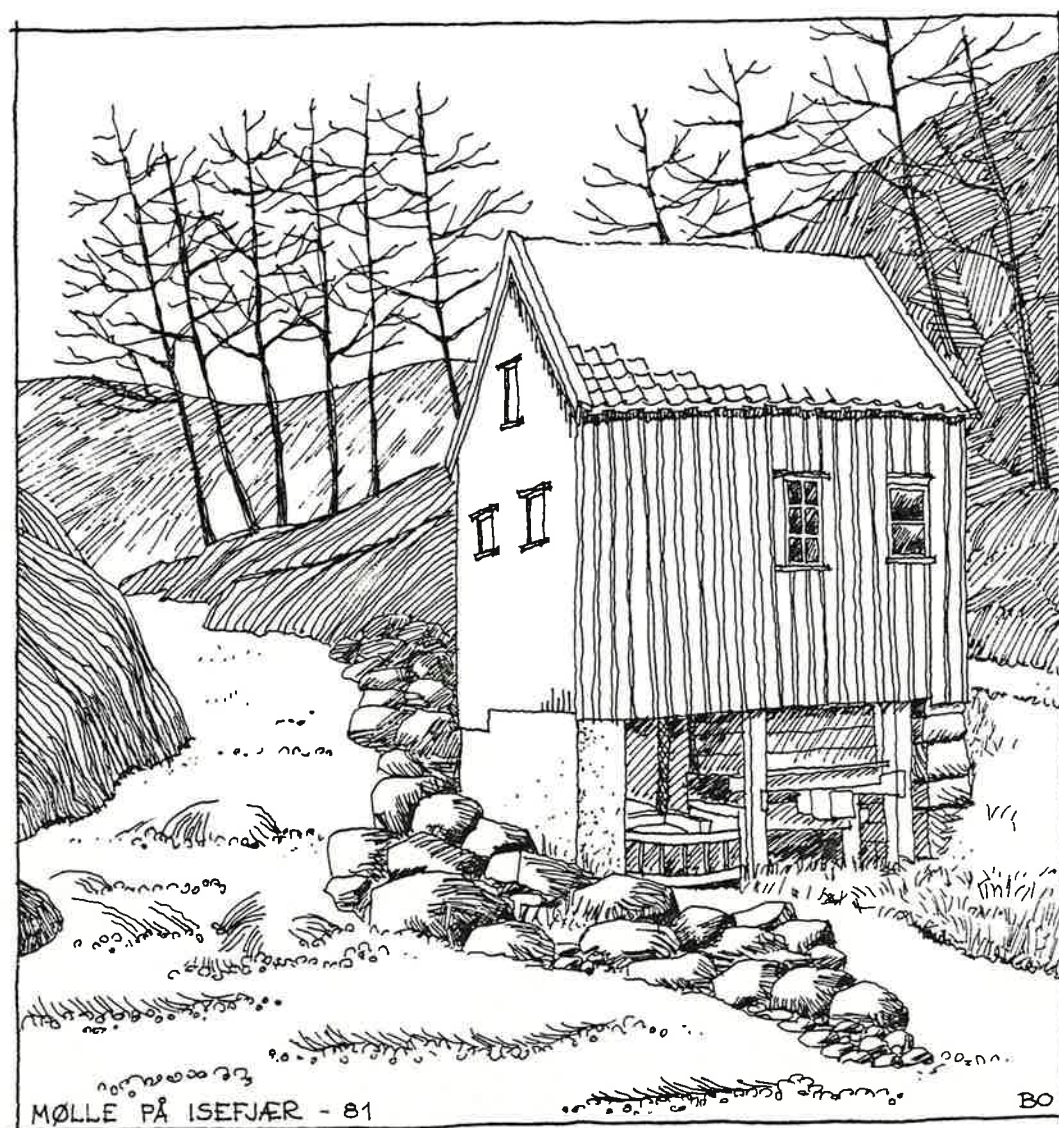

FRA HØVÅGS HISTORIE

- I Hövågminner
- II Værmerker og småstubber
- III Skatter på 1700-tallet
- IV Brev til biskopen 1734
- V En historie fra Ulvøysund

F O R O R D

H Ø V Å G M I N N E R

Olav Danielsen, sønn av Anders Danielsen fra Høvåg overløt dette manuskriptet i Høvåg Museums og Historielags hender. Vi har tillatt oss å forkorte det litt og her bare tatt med stoff som vil ha interesse for heftets lesere. Elisabeth er tante til Olav Danielsen. Det følgende er delvis fortalt til sønnen og delvis skrevet av henne selv.

V Æ R M E R K E R

Som nevnt i forårets hefte har Abraham Bjørnholmen samlet adskillig stoff som vi kan glede oss over i årene som kommer. I dette heftet tar vi med en samling gamle værmerker og småstubber.

S K A T T E R

Så et evig aktuelt stoff - her fra 1700 tallet.

B R E V T I L B I S K O P E N

angående et ungt par som ønsker å gifte seg.

E N H I S T O R I E

fra Ulvøysund som kunne vært sann, skrevet av G. Scott.

INNHALDSFORTEGNELSE

1.	Høvågminner	- Olav Danielsen	side	1
2.	Værmerker og Småstubber	- Abr. Bjørnholmen	"	24
3.	Skattevesen		"	29
4.	Brev til Biskopen		"	31
5.	En historie fra Ulvøysund	- G. Scott	"	33

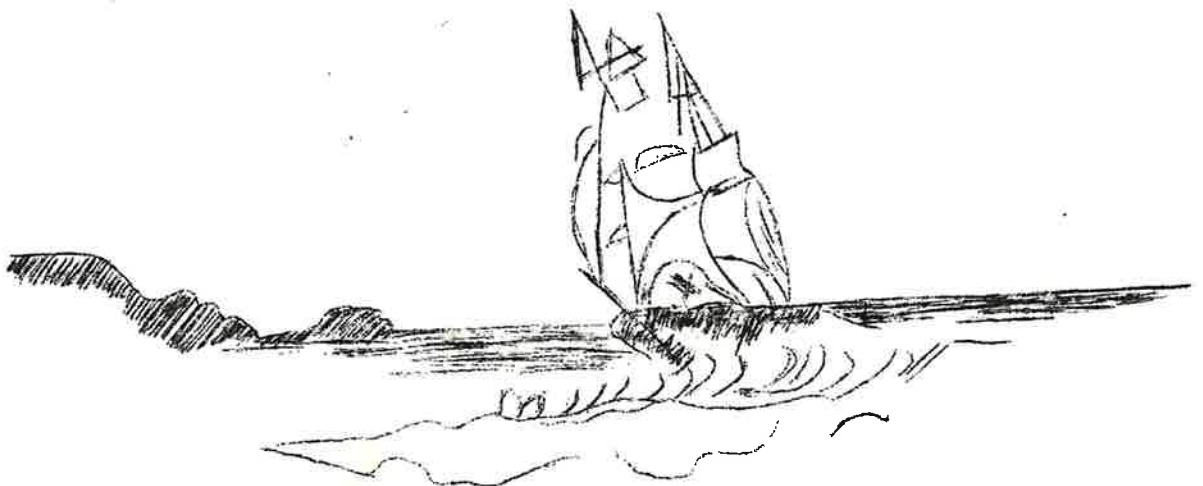
Her er god jord og gamle gårder, her er bygdesag og mølle, som ved Isefjær. Men først og fremst er det sjøen som skaper det miljø som stikker av. Smale fjordarmer med lave strender skjærer seg inn på kryss og tvers og gir havner, og skogen står like ned til strandkanten iblant. Bare inn Kvåsefjorden står været på. Både Vallesværd og Kjøstvedt, Isefjær og Høvåg ligger slik for enden av lange og smale og lune bukter, der vinden knapt setter skavl på sjøen.

Vallesværd betyr gården ved fjorden. Endingen -"vær" er det samme som -"fjær", som gmn. fjordr. Kjøstvedt kommer av kjos, som betyr smal bukt. Gården ligger ved en "kjos" av Isefjærfjorden. Og Isefjær, det er navnet på både gård og fjord. Iss-fjordr, "is-fjorden", fjorden som hadde det karakteristiske ved seg, at isen la seg først og gikk sist i kanskje hele Nedenes len.

Det er ikke nødvendig å ferdes i båt til daglig. "Se inne på Isefjær," sier Elisabeth, "de var sjøfolk mange av dem, men de drev ikke i båt". På Isefjær og Kjøstvedt, Vallesværd og Høvåg var det sjøfart i ungdommen og kanskje Jyllandsfart som binæring, men ellers var det jordveg og tømmerdrift - og tiurleik. Ved Hellesund, der Elisabeths farmor kom fra, var det toll og loser og sjømenn, måkeskrik og hvite seil.

For utenfor ligger seilleden.

En merker det alt i kirkebøkene. "Den 22. Des. fandt Agerøes Beboere et Vrag hvorunder fandtes en død Mand, der begravdes i Høvaag Kircke Gaard." - "Den 9. Jan. begravet en Svensk Skipper paa Agerø-kilen, destineret til London førende Briggen "Emanuel." - "Iars Peter Lervigsen fra Jylland begravet 29. Mai 1789." - "For med Gunder Olsen Heløen." Heløen er Helløya, i Gamle Hellesund.

Trelastfarten på kysten var gammel.

Etter "Nedenesprivilegiene" fra 1586 hadde skutene rett til 8 såkalte "Liggedager" ved hver tur. Da kunne de reise inn i fjordene og kjøpe trelast direkte av bøndene, uten å gå vegen om byen. Slik har det vært i buktene ved Isefjær, og kanskje Kjøstvedt og

Vallesvård. Det første er det tradisjon om. De reiste like inn til saga på Isefjær, og seilte igjen med skåren last.

Det var en tid da sikreste vårtegn på Sørlandet var at isen gikk opp og hollenderne kom for å laste. Senere kom andre til med trelastfarten, men "Hollenderen" heter enda en bukt ved Hellesund, der Elisabeths farmor kom fra.

Norske småbåter gikk snart i Jyllandsfart. De ble gjerne eiet av bøndene selv, som seilte med dem for egen regning. Hvis tradisjonen om Abraham Kjøstvedt er riktig, Elisabeths farfars far, så eiet han båt. Det var til og med en skonnert. De mindre båtene, jaktene, var ofte flatbunnet og ble kalt "sandjakter". Det kom av at de også kunne losse på den måten at de seilte rett innover mot langgrunnene på Jyllandskysten, til de sto fast mellom revlingene. Her kastet mannskapet trelasten over bord, og alt drev innover mot stranden, der det ble tatt imot av danske bønder og kjørt innover med kjerre. - Det var ofte byttehandel, trelast mot korn og matvarer. ("Norge på Havet", og Vigeland: "Jyllandsfarten").

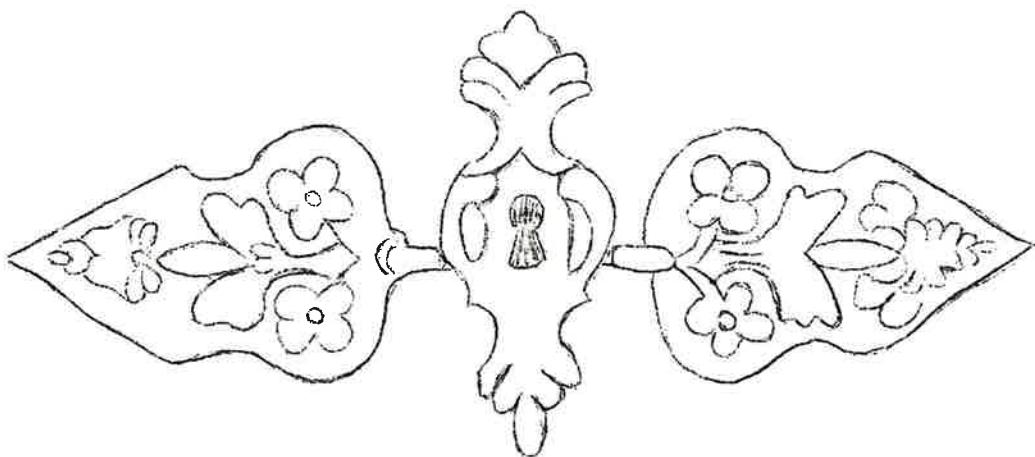
Og den farten holdt seg lenge i Høvåg lenger enn de fleste andre steder langs kysten, bortsett fra Søgne lenger vest. Elisabeth kan fortelle om Danmarksskipene. "Slike hadde så mange." En av hennes slektninger seilte på Danmark så lenge han levet. I krambuene hadde de steintøy og krukke fra Danmark, for ikke å tale om tretøflene. Inga fra Øresland, hun som ble gift med Elisabeths bror Daniel, hadde vært med sin far over til Jylland i jakten hans. Den gang hun var med, seilte de ned med trelast og kom opp igjen med griser, forteller hun.

Det var ellers litt forskjell på farten.

"Slutte sjøen og seile på Danmark," var et uttrykk. Jylland kunne en klare 8-10 turer til i løpet av sommeren. Trelastfarten på Østersjøen og England var litt finere. Der klarte en to turer, men også det var sommerfart, og den var mange med i. Men i middelhavs-farten og på Østen var en borte i år. Og den sto det glans av. Elisabeths brødre Daniel og Ole fór i langfart. Og far deres gikk med ringer i ørene, og det var vel etter langfart i sin ungdom. Seilte gjorde han i hvert fall.

- - - - -

Men så forteller Elisabeth. -

Jeg er født på gården Høvåg, i 1882. Mine foreldre var Edvard Danielsen og Helene Sofie, og jeg har i grunnen ingenting å fortelle. Vi var ganske alminnelige mennesker alle sammen. Selv gikk jeg på lærerskole i Kristiansand og endte her i Arendal, med "stuen full." Det jeg kan berette, det er helt vanlige ting, som ikke er noe å feste til papiret. Men bare ingen venter noe stort og merkelig, kunne jeg vel skrive og fortelle litt fra hverdagen, fra mitt livs hverdag. "Skulle det stundom falle litt tørt, så er det dog sant og visst." Det er bare så meget en har glemt, og jeg kan ikke minnes detaljer.

Far kom fra den ene av Isefjærgårdene og hørte til en vidt forgrenet slekt. Hans far het Daniel Abrahamsen. I Høvåg vrimlet det med navn fra Det gamle testamentet, mer enn jeg tror jeg har hørt om noe annet sted, og ikke minst var det bibelske navn i fars slekt. Daniel kom fra Kjøstvedt, men han kalte seg Isefjær etter at han hadde giftet seg inn der. Den samme Daniel var gift to ganger. I siste ekteskap hadde han far og en som het Tønnes, men i første ekteskap var det mange, det ble eldre halvsøsken til min far.

Edvard kjøpte ett av brukene på Høvåg gård. Han kjøpte av en fetter, en søstersønn av min farfar. Da var gården nylig delt. Far kalte seg ikke Edvard Danielsen Høvåg, som skikken skulle vært, men bare Edvard Danielsen. Og vi barn gjorde det samme, beholdt Danielsen-navnet og brøt altså helt med den gamle oppkallingsmåten. Det skulle jo vært Edwardsen, for ikke å snakke om Edwardsdatter Høvåg.

Mors slekt skal jeg komme tilbake til senere.

I mitt hjem var vi 8 søsken, og selv var jeg den 6 i rekken.

Far hadde vært til sjøs i sin ungdom. Det husker jo ikke jeg noe om, men min søster Helga har enda et par tynne øreringer av gull etter ham. De forestiller en slange som biter seg selv i halen, og han hadde kjøpt dem som sjømann ute. Han gikk med ringene i ørene. Eldre sjøfolk brukte ofte det. Men brødrene mine gjorde det ikke. Det var vel noe som hørte til lenger bak i tiden. Og så hadde ringene noe med overtro å gjøre, de skulle beskytte mot ett eller annet, det husker jeg. Det var vel i langfart han fikk dem. Jeg kan ikke tenke meg de gikk med øreringer i Østersjøfart. Senere har jeg fått fortalt at det helst var båtsmenn, seilmakere og tømmermenn blant sjøfolkene som brukte øreringer, og at de helst kjøpte dem i England, Holland og Orienten. I en bok Fritz har funnet, står det at det var gikt og dårlig syn de skulle hjelpe mot. Det var nå så. Anders Isefjær har fortalt at far en gang sa han hadde fått tamp til sjøs. Det vanket vel i Østersjøen og, seilskutelivet var en hard skole.

Noen velstand var det ikke i vårt hjem. Min far hadde sikkert gjeld på gården, og noe som het Hypotekbanken og hypotekbankboken var alvorlige ting. De hadde far i et skrin på en hylle høyt under taket. Jeg husker vel når de ble tatt frem.

Gården hadde altså nylig vært delt, og jordstykkene lå spredt. Vi hadde en jordbit her og en der, og det var svært tungvint for driften. Det har vært utskiftning der senere, men ellers ligger hus og låve som på min tid, bortsett fra at det er bygget ut en ark på fremsiden av våningshuset. Gården ligger på en slette med litt skog rundt på lave høydedrag. Foran oss lå kirken med tårn og tak synlige over trærne. En liten arm av Isefjærfjorden, Kirkekilen, lå like ved. Men vi kunne ikke se den. Der hadde vi båtstø.

På gården hadde vi som regel 4 kuer, en kalv og noen høns. Men tro ikke at det vanket egg til hverdags! Nei, de var forbeholdt en eller annen kjøper. - Vi barn måtte alltid være med i gårdarbeidet. Særlig i høyonnen var det hardt. Var det godværsdager, og de syntes jeg det var mange av, måtte det arbeides på spreng. Når det var varmt, ville vi jo gjerne bade. Det måtte skje i middagshvilen. Men da måtte vi først vaske opp middagskopene, og så skyndtet vi oss av sted til en grunne utenfor Kvanneid. Men trøste meg hvis vi ikke rakk tilbake til far var stått opp fra sin middagshvil og hadde fått sin kaffe. Da måtte vi alle være med og vende høyet, som lå bredt ut over jordet fra morgenen. Vi hadde ikke hest på gården, så høyet ble båret inn i store bører på fars rygg. Vi laget også mindre bører som vi barn kunne bære, og det syntes vi var karslig. I de senere år gikk man over til hesjer. Da ble det leiet hest til innkjøringen.

Far var ivrig og drivende i alt som med gården hadde å gjøre, og Anders Isefjær skriver i et brev til meg at "der var ingen på Høvåg som hadde gården i så god stand som han."

På gården ble det dyrket flere sorter korn, - hvete, bygg og havre. Om våren kom det en slektning av familien med hesten sin og besørget pløyning og harving. Det ble kjørt ut gjødsel og harvet igjen. Så kunne det såest. Jeg synes enda jeg ser far for meg med tinen i en rem over halsen, når han i bedagelige skritt gikk med begge nevene og sådde. Det var et visst alvor og en høytid over det. Det gjaldt det daglige brød, Guds gave.

Poteter satte vi selvsagt og, så vi hadde i det hele omtrent alt hva vi skulle bruke til livets opphold på gården, så vi led ingen nød i så måte.

Når kornet skulle skjæres om høsten, måtte vi også være med. Om ikke annet kunne vi binde kornbåndene sammen. Det var et eget tricks som måtte læres. Far kom etter og satte kornbåndene på staur. Når kornet var tørt, ble det båret i hus på låven og tresket. Det ble nøye tatt vare på løse aks, og det ble gjerne barnas arbeid. Guttene var til sjøs, og så gikk vi da der som Rakel og Lea og sanket aks på Åkeren.

Jeg kan så vidt huske fra tiden før treskemaskinen. Da ble kornbåndene lagt tett i tett utover låvegulvet. Man sto på hver sin side og slo med noe som vi kalte "fløyler". Det var to stokker spesielt laget til bruken og bundet sammen på midten med lærremmer. Det måtte gå for seg i en spesiell takt for ikke å tørne sammen.

Men endelig ble det til at 3 naboer slo seg sammen om en treskemaskin. Den gikk da på omgang, men den var fryktelig tung, så det måtte flere mann til for å få den opp den bratte låvebroen. Og så måtte det to sterke mann til å holde maskinen i gang, men det var en selvfølge at man hjalp hverandre.

Når kornet hadde ligget til tørk, tok far det med til møllen på Isefjær. Det brødet som ble bakt av heimehvelte, kan ikke sammenliknes med noe annet, så godt var det.

Etter at slåtten var over, ble det gjerne en pause i strevet på gården. Da hendte det vi ble med til bestefar og bestemor på Egeland. Vi rodde til Lillesand og gikk til fots resten av milene. Men besøket på Egeland kommer jeg tilbake til senere.

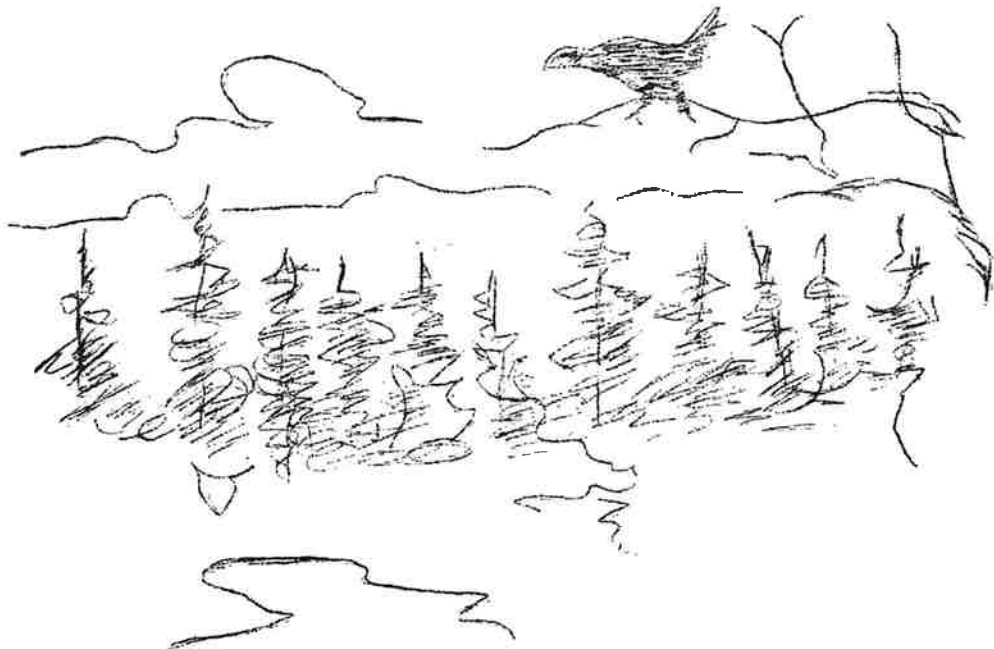
Eller det hendte gjerne at far tok seg en fisketur ut på sjøen med "Emanuel i Haugen", som vi kalte ham. Sent på kveld kom han hjem, og oftest med kipen full av fisk. Den tømte han ut på kjøkkenet så fisken fløt utover, og da kan det være det var noen som ikke ble glade. Det var å rense alt sammen, samme kveld. - Berggyltene var verst.

Og i mørke, stille høstkvelder var jeg med ham ut og stakk aure i Isefjærfjorden. Jeg var bare rorskar. Guttene var ute og seilte på større sjø. Vi hadde tyristubber som ble tent opp på en jernrist eller brannjern som hang utenbords bak i prammen. Far var så flink til å stikke. Og så ble han ivrig, da. "Ta den åra, - kvikt, ta den åra!" Jeg syntes ofte det var følt å ro, og best som jeg trodde det bar hjemover og vi nærmet oss båtstøen, så pekte han inn mot bunnen av Kirkekilen. Det var saule der, og følgelig var det ål. Og så het det: "Jeg tenker vi tar en strek over der." Men jeg hadde mest lyst på sengen. Ofte ante jeg ikke hvor vi var, blendet som en ble av ilden. Men far visste det. Han kjente på prikken til hvor fisken sto. Det ble ofte bra fangst, både av ål og aure. Ålen var lettest å selge. Den gikk til Danmark.

Litt jakt drev han også.

En gang husker jeg han skjøt en tiur som spilte på hustaket, Far skulle ut om natten på naturens vegne, og så var det gjort, for tiurens vedkommende.

Vårnettene hendte det han tok skauen fatt, forteller Anders Isefjær. Så fikk han spilljakten med seg på vegen til arbeidet. Kom han så ned til saga om morgenen med en tere eller to i hånden, var han i strålende humør. Han var velsignet med så lyst et sinn. Og tiurleiken inn gjennom skogene måtte han inn til hver eneste vår.

Og her er en beretning til fra Anders Isefjær:

Det var den gangen Edvard holdt oppe rågen gjennom isen da oldemor mi skulle i grava. Her var ikke veg fra Isefjær før, hverken for kjerre eller slede. Det var bare ridesti. Men så var de og flinke til å ri, kvinnfolka med. Ennå har vi kvinnfolksadel på Isefjær. Men når fjorden lå, og isen ikke var blitt trygg, og en skulle ha folk i jorda, da blei det førstenes vanskelig. Da oldefar min døde, var det slig. De måtte først heise kista opp på bergen nedmed sjøen. Med oldemor var det lige vrangt. De måtte holde råg oppe gjennom fjorden til gravferden skulle være. Det var Edvard som greidde det.

Så vidt Anders.

Far hadde ikke hest. Han rodde fjorden i førti år - til saga på Isefjær.

Det minner meg ellers om fergestedet ved Naudesund. Det lå på vegen vestover fra Høvåg til Kristiansand, der Isefjærfjorden smalner av, som en sør på kartet. Nå er der bro. Den gamle vegen gikk like under, og der bodde fergemannen, som satte over. Kom en fraden andre siden, var det bare å hauste. Men det var ikke bare bestandig, for han var så ubegripelig doven, og lå han, var det ikke lett å få ham opp og ut. "Det går på livet løs når vannet kommer i treskoane", hermer de etter ham, eller: "Det er et slit med den ferja." - Ja, vi sa ofte det hjemme og, når det var noe som var tungt: "Det er et slit med den ferja!"

En gang kom jeg som forlovet med Andreas og en venninne. Isen hadde nettopp lagt seg, og ingen kom da vi haustet. Så skulle Andreas prøve om isen bar, og gikk først over. Han kom vel frem, men så ropte vi han måtte gå innom fergemannen og høre om isen var trygg. Men da syntes han det fikk være nok. Og så måtte vi over, da.

- - - - -

Jeg nevnte at far skulle til saga.

Far var tømmermann av yrke, ved siden av at han drev gården. Og tømmermann hadde han vel vært til sjøs også. Tenk på ørerin- gene - Gjennom 42 år var han "sagmester" inne på Isefjær ved saga der. Saga sto ved elveosen rett nedenfor gården han var vokset opp på. To kverner var det forresten også der, som hørte til hver sin gård, så den vesle bekken trakk meget i sitt løp. Isefjær lå avsides til, i hvert fall sjøvegen, lang og smal og krokete som fjorden var. Men på det flate Høvåg var det vondt om bekkefall til sag og kvern, og så måtte de da inn til Isefjord både med tømmer og korn. Det var årgangsvann i bekken, som de sier, men vannføringen var ikke så stor at de ikke måtte stemme for vannet når hjulene sto. Når far kom inn om morgenen, måtte han først opp i heia til Studevannet og få opp stemmen, så det ble vann nok til å drive saghjulet. Anders sier de hadde oppgangssag like til omkring 1870, hva nå det er for noe.

Han rodde fjorden.

Det kunne vel ta en times tid, så han måtte tidlig opp. Halve tiden han sto ved saga, altså i 20 år, var han sammen med Anders Isefjær. De hermet etter far når han kom roende inn om morgenen og steg inn på gården: "Anders, er du oppe?" Og det var det jo ikke

alltid Anders var. Han begynte på saga som bare guttungen. Det var stas mellom de to. Far likte Anders så godt.

Men jeg torde ikke gå bort til saga når vi var der inne i blant. Det kven så stygt når de skar. Selv mente han at han ble tunghørt der. Og trekk sto det etter elvefaret, for det var ikke vegger rundt, tror jeg, bare tak.

Hjem kom han sent på kveld. Mor var nøye med å ha maten stelt ferdig til ham. Og hadde han da kanskje fått oppgjør, ser jeg ham for meg når han satt ved bordet og bredte pengestykkene ut foran seg. Det var ikke så mange.

Ikke alltid rodde han fjorden. Isen kom tidlig og gikk sent i den lange fjorden, is-fjorden. Da gikk han på skøyter når det passet. Han hadde messing-skøyter. Messingskøyter med hyssing og rem til feste. Jeg kan enda se dem. -

- - - -

Far var en sliter.

Anders sier han rakk det andre ikke rakk. Han var arbeidssom, og så var han så kvikk på alle vis, og arbeidet med glede. "Han lo så godt", sier Andreas. Han kom jo ofte hjem etter vi ble forlovet. Far og broren, Tønnes, ble gjerne bedt når det var bryllup eller gravøl, fest og selskap. De skulle styre sangen, - sier Anders.

Ved siden av gården, og ved siden av arbeidet på saga drev han alltid med ett eller annet snekkerarbeid hjemme på låven. Han var hendig og tok seg til alt. Det var redskap til gård og hus, men også til salg. Ski laget han, og kjelker, - og likkister! Når de var ferdige, ble de sortmalt. Da turde jeg aldri gå på låven.

Men så ble det gjerne lange, fine sponer etter ham. De pyn-tet vi oss med og satt lokker i håret. Det var ikke så meget å leke med den gangen.

Jeg var alltid litt stolt over at jeg hadde finere ski enn barna til naboen. Men treskoene far laget, var jeg ikke fullt så glad for. Det var vanlig å gå på tresko eller tretøfler den tiden. Fra Danmark kom fine tresko med Danmarks-farerne. En kunne få kjøpt dem i butikken. Røde kanter var det på dem også. Men de kostet jo penger, så noen laget dem selv, og naturligvis far! Det var ikke så gildt å gå med dem på skolen.

En god skikk var at en satte treskoene fra seg ute i gangen eller bislaget når en gikk inn. Gulvene var tett belagt med filletter, og så sparte en husets kvinner for arbeid. Så sto de da utenfor på rad og fortalte hvor mange som var inne, tretøflene! de fine røde fra Danmark og de hjemmegjorte - fra Høvåg.

Ellers hadde vi jo vanlige sko, selvfølgelig, og i blant kom skomakeren til gårds. Da satt han 14 dager og "sydde oss opp", akkurat som skredderen gjorde til andre tider. Men best husker jeg feierne, de reisende feiersvennene. Når de kom på toppen av pipa, sang de. Det ljomet ut over engene.

Og det får meg til å tenke på posten. Postmannen hadde horn, og når han kom travende fra Bliksund med vesken sin og var nådd opp til høyden bak prestegården, blåste han så vi hørte det over gården. Iblant bar han brev fra sjøen.

Og uten sammenligning ellers må jeg jo nevne fantene her. Båtfantene kom helt inn Isefjærfjorden og la seg til i buktene der.

Og fra buktene foretok de streiftog over land. De var "blekk-fanter", de klinket og fortinnet kjeler og slikt noe. De slo seg gjerne ned på vegen ovenfor oss, der holdt de verksted for en stund under åpen himmel. - Reiste vi med rutebåten, den het "Skjold" i min tid, så vi alltid en fantejakt eller to i en eller annen vik på vegen. Og alltid syntes jeg det var tøy å se til tørk over bommen. Og for noe tøy, stakkar! Men de tigget ikke så meget, det jeg husker. Derimot hadde de et eget lag når de snakket. "Å snälla mor", begynte de gjerne. -

Mor var sikkert også meget strevsom og dyktig for sin tid. Spinnrokken surret og vevskyttelen gikk om vinteren. Men jeg ble aldri flink til å spinne. Det var så vanskelig å få tråden jevn, jeg karete "tuller" av ullen. De første laken jeg hadde var vevet hjemme.

Og for å fortsette med huslige sysler og kvinnehånd, så husker jeg jo slakt og bakst og juletid.

Før jul ble det slaktet og laget opp mat. Særlig husker jeg noe som het morpølse. Det var vanlig rundt om å lage det, men det var så meget bry med å få grisetarmene rene. - Og så var det ølet. Vi laget maltøl etter gammel oppskrift: "Tre dager i bekk og tre i sekk og tre i karm," het det. Kornet ble lagt i bløt i bekken i tre dager, så sto det inntil pipen og tørket etterpå, i sekk, og så igjen ble det lagt ut til spiring. Da måtte en passe temperaturen nøye. Til slutt reiste far med det inn til møllen på Isefjær for å få det grovmalt. Så fint øl laget de ikke på nabo-gården!

Men siden jeg nevnte bekken, må jeg bare si at den ser en ikke noe av nå mer. Den er lagt ned. Men i min tid gikk den åpen gjennom engen. Og så hadde vi en liten stem, så det ble kulp av det. Og der ved bekken ble så mangt et arbeid gjort på gården.

Men det var maten.

Vi brukte som regel heimesmør til daglig. Når smøret var kjernet, fikk vi kjernemelk, og av kjernemelken laget vi prim til pålegg. Ost forekom sjelden. - Og så bakte vi flatbrød - i store stabler, som ble oppbevart i binger for hele vinteren.

Med vinteren fulgte julen. Til jul gav vi hverandre gaver, men det var ikke store tingene. Jeg fikk lommetørklær med rød og blå kant, og så navnet sydd inn, eller bare en E. Jeg glemmer ikke hvor stor stas det var. Og så hadde vi grantre. Hos naboen hadde de bare furu, og det syntes jeg var fælt. Risgrøt brukte vi, men mandel og marsipangris var det jo ikke. Og så vanket det vel lutefisk, da.

- - - - -

Vi hadde parafinlampe, vi. Men de var nøye med parafinen. Jeg hører mor rope opp til oss jenter ovenpå når vi hadde lagt oss om kvelden: "Har dere sløkt?" Far brød seg ikke så meget med det. Og så gikk han tidlig og la seg. - Han skulle ro fjorden neste morgen.

Mor var sterkt religiøs.

Det var to grupper i bygden, en pietistisk og en verdslig. Far sto vel heller noe midt i mellom, men mor gav mest tonen hjemme.

Isefjær og Kvåse-folket var festmennesker. De kjørte med dom-

bjeller, og der var det dans på låven, og på Kvåse var det store juleselskaper - og bryllup. I blant var det lek og dans ute også, en gang på en tomt nedenfor Isefjær, husker jeg. Og så danset de jo ikke den gang som nå. De hev jentene høyt i været. Og tenk så på Anders Isefjær med de kreftene. Anders var svær til å danse. - Jeg var nok litt med, jeg også. Men mor likte det ikke; det var synd. Far la seg ikke bort i det.

Når det ikke var preken i kirken, leste han av en postill. Av og til ble det gjort om kvelden også, og da måtte en ikke lese verdslige ting etterpå.

Men de fleste søndagene var det preken og kirkegang.

Og kirken lå like ved. Klokkeklemtene fulgte oss gjennom årene, enten det var høymesse eller gravferd. Kirken gav ramme om livet. I Høvåg gamle kirke - den eldste delen har metertykke murer og er fra middelalderen - Høvåg gamle kirke er de døpt og konfirmert og viet og begravet, ledd etter ledd bakover.

Jeg kan huske begravelsene på den gamle kirkegården, som lå rett ved kirken. Den er ikke i bruk mer, og den gamle kirkegården viser ikke mer. Det var leirjord der, en kunne ikke bruke en grav om igjen om det var gått aldri så lang tid. Det gikk ikke som det skulle, - av jord er du kommet, til jord skal du bli. Og til slutt lå de der grav i grav.

Til kirken kom folk roende og gående og kjørende. I Kirkekilen lå det tett med båter, og de lenger utenfra sjøen la til ved Røsnes, et stykke fra Øresland. Fra indrebygdene kom de gående på sine ben, eller kjørende. Ved prestegårdsfjøsset og rundt ved kirken satte de hestene fra seg, og det ble gjerne etterpå snakket om hvor mange hester det var ved kirken den søndagen.

Inne i kirken hadde gårdene sine faste plasser eller kirkestoler, som var lukket med dør, og med skille mellom manns- og kvinnesiden. Det vakte oppsikt når noen brøt det skillet, vi syntes det passet seg dårlig. Vår plass, plassen for vår gård var i det høyre sideskipet, når en står vendt mot alteret, langt fremme der. Så vidt jeg husker, satt Isefjærfolket like ved. En del av koret kalte vi Steindal-koret, og en annen Åkerøy-koret. Der hadde de gårdene plass. Men den borterste del av koret kalte vi "trevet". Der hørte ingen bestemte gårder til, og det var lik-som simplere der. Men der samlet ungdommen seg. Jeg satt også gjerne der. Men jeg var jo litt sjokkert over hvordan de førte seg. De samlet seg først i våpenhuset, og så langt om lenge ramlet de opp på plass. Det var bare så vidt det gikk an.

Til kirken kom også en halvsøster av far, så sant søndagen kom. Hun het Thomine, og var gift med Peder, som var båtbygger lenger ute i fjorden. Hun hadde en svart, fotsid kep med frynser nedenom. Det var jo ingen som brukte slikt, men den gikk hun i hver søndag, og steg verdig frem til første benk. Ingen kunne skride som Thomine når hun skred. - En gang kom noen jenter til kirken med vaiende fjær i hatten og klær etter siste snitt. De skulle vel opp på trevet, kan jeg tenke. Da vendte Thomine seg forarget opp ropte til sin bedre halvdel: "O herlige forfengelig-hed, Peder, Peder, kom og se!" Det ble senere et ordtak hjemme hos oss: "O herlige forfengelig-hed, Peder, Peder, kom og se." Hun ble forresten senere boende på Isefjær som enke. Faster Thomine var den første som brukte blårutede duker. Hun var aparte på alle vis. Men det er en annen historie.

Rett ved kirken sto det et lite hus eller en bu. Der var det alltid fullt av oppslag, og etter kirketid møtte lensmann opp der for å gjøre kjent snart det ene og snart det andre. Det var vel det som het å lyse ut fra kirkebakken. Jeg har forresten sett en budstikke også. Men det er så uklart at jeg ikke husker annet enn at det var noe langt av tre, til å putte skriftlig bud ned i.

Som et trekk fra min tidlige barndom vil jeg også nevne den tiden vi hadde Gustav Jensen, Gabriel Scotts far som prest i Høvåg. Prestegården ligger like i nærheten av stedet som en gang var mitt hjem, så det falt av seg selv at vi lekte sammen med prestens barn. Foruten Gabriel, som var eldst, var det Anne Marie, Kristen Smith og David Faye. Gabriel var eldre enn meg. Jeg husker ham veldig godt, men han var så fæl til å erte oss yngre. Vi var ikke glade i Gabriel. Min yngste søster Helga og David ble døpt samtidig. Sogneprest Jensen hadde vært i Jødeland. Han hadde med seg vann derfra, og så ble David og Helga døpt i vann fra Jordans flod. Det var vel derfor han fikk det bibelske navnet David. Men for Helga ble det kilde til atskillig berømmelse.

Fru Jensen var ellers et menneske noe utenom det vanlige. Både hun og hennes mann var dikterisk begavet, så Gabriel hadde godt å slekte på. Og hun forsto seg på barn. I et hjørne av prestegården hadde hun latt oppføre en lekestue. Der fikk også vi lov å være med. Det var stort for oss, som ikke hadde annet enn en lekestue oppført av stein, med koppeskår og kasser som utstyr.

Men så hendte det en dag at disse prestefolkene skulle reise fra bygden. Da ble det holdt auksjon over forskjellige ting, og blant dem lekestuen, og det sørgelige var at den ble solgt. Dette beklaget prestefruen for mine foreldre. Hun ville vi skulle fått den. Lekestuens videre skjebne ble sørgelig. Den ble flyttet og senere satt opp utenfor et hus i Bliksund - som W.C.

Fru Jensen fikk i stand den første juletrefesten på skolehuset, og laget en sang til den.

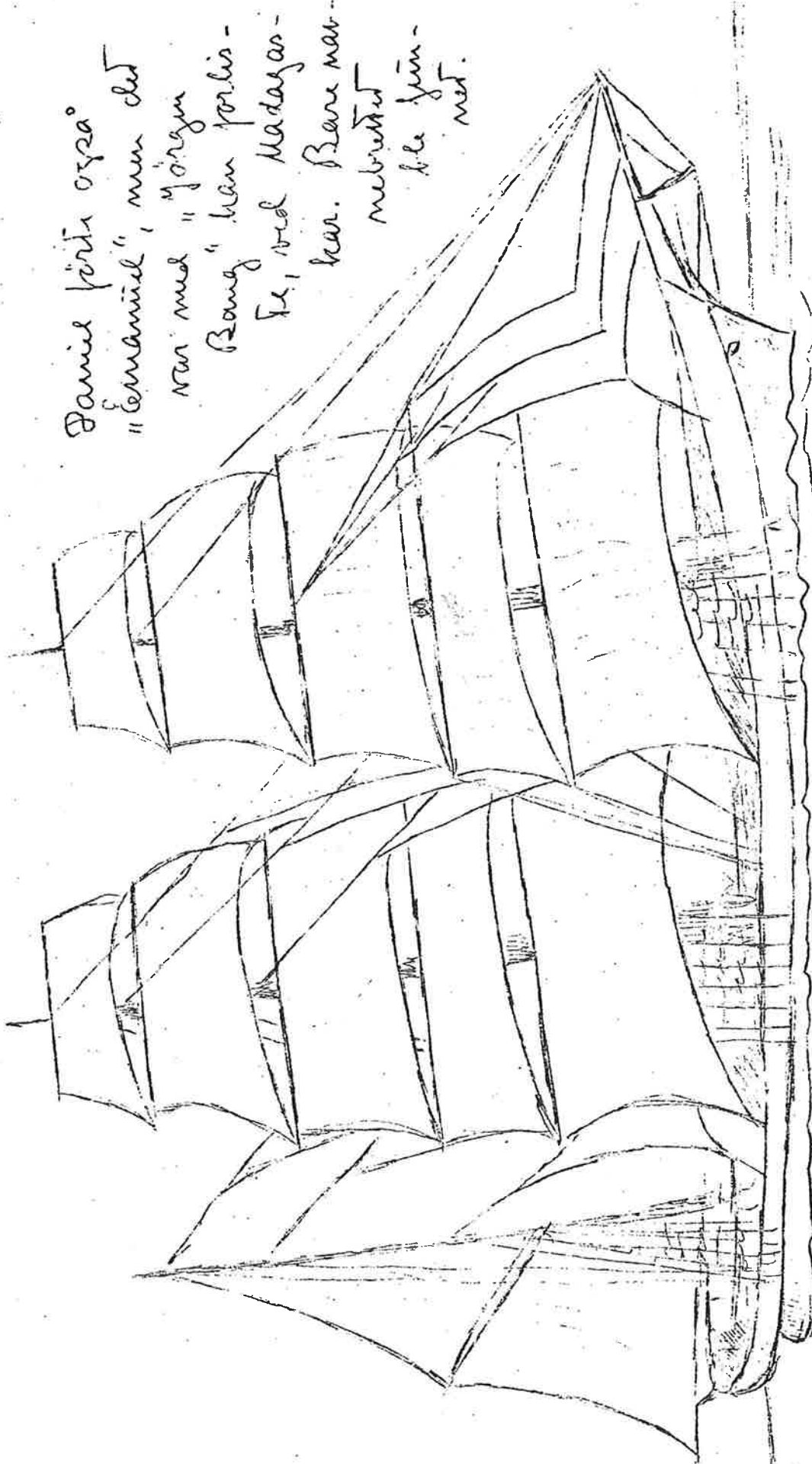
Og så hadde vi basar, som vi sydde til lange tider i forvegen. Det var liksom hele bygdas basar, den ene riktig store festen. Inntekten gikk til fattigpleien, så formålet var i orden, om en kan si det slik. Skolehuset var stuvende fullt. Presten var der, og sjøfolk som var hjemme, tok gjerne godt i. Pengene satt alltid løsere der.

Til andre tider opptrådte legpredikantene på skolestua. En av dem het Hagen. Han tok særlig sterkt i. Han truet ikke med helvede, men med "Helvedes Helvede." Helga, min søster, kan enda imitere ham. Vi gikk ofte dit! det var ikke andre ting som hendte.

Etterpå spaserte vi på veggen.

Brødrene mine, Daniel og Ole, gikk til sjøs. Jeg var for liten til å huske da de drog, eller hva de skrev og hvor de var. Men jeg husker spenningen hver gang skipskisten ble båret inn i stuen når de kom hjem fra reis. Da kom der frem meget rart. Skrin av skjell og rare rammer, og en enkelt gang var det en dukke. Men en annen gang hadde de kjøpt med seg hjem det rene norske flagg. Det var i flaggstridens dager, så det var en stor begivenhet. Jeg husker enda da de foldet det ut inne i stuen, og det står for meg som det var så umåtelig stort. Det rakk fra vegg til vegg. Og så var det det rene flagg. Gleden var stor da vi senere heiste det. Men over hos lensmannen vaiet det unionsmerkte flagget.

Daniel förte oss på
 "Emmanuël", men det
 var med "Yörgeu"
 Bang" han fördis-
 te, vid Madagas-
 kar. Barre nar-
 melbränd
 de jün-
 ner.

"FERM" av Grönstedt
 kapten Daniel Danielson
 Skisse efter originalteckning
 (fotograf)

Og så husker jeg det var trist når guttene skulle reise igjen. Jeg ser enda for meg Daniel en gang han bøyet seg ned og klemte mor. De for jo i langfart og ble borte i år. En gang traff ikke Ole og Daniel hverandre på ni år, fordi de ikke var hjemme samtidig. "See you in Liverpool," sier Odd for spøk til meg når han seiler ut og skal ta farvel. Daniel og Ole kunne visst sagt det samme til sin mor på Høvåg gård.

Senere gikk de på styrmannskole og ble skippere begge to. Men de forliste.

Først gikk Daniel ned.

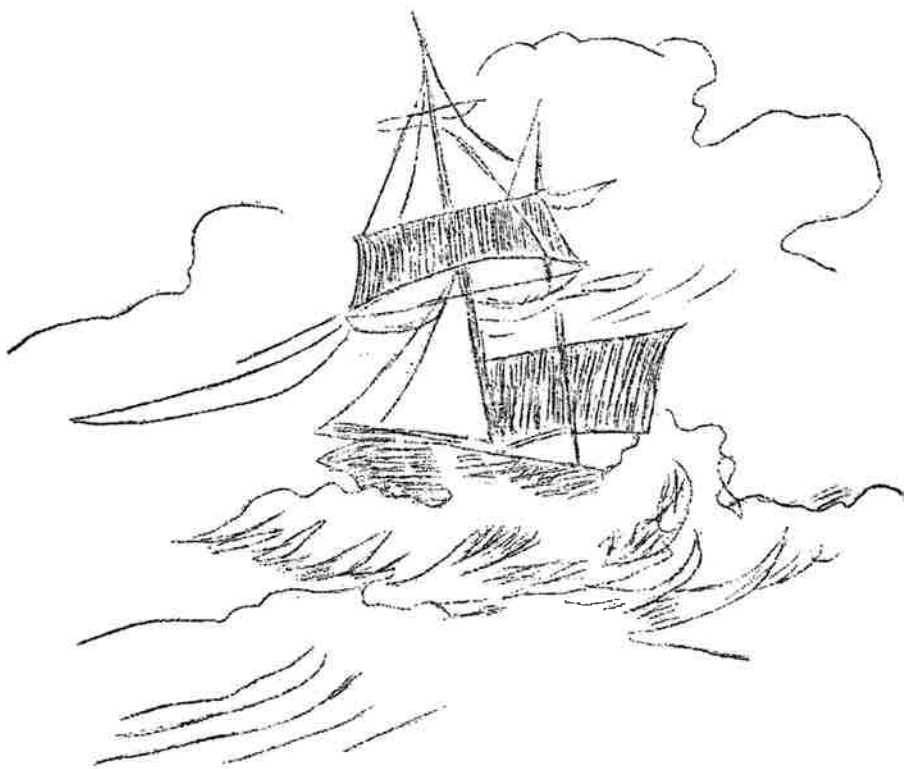
Han var reist ut, som vanlig, men tiden gikk etter siste brev. Vi ventet og ventet, men intet livstegn kom. Det ble så trist hjemme. Særlig var mor nedtrykt. Det kan ikke beskrives. Og så til slutt ble det fortalt om noen vrakrester og et navnebrett: "Jørgen Bang" av Grimstad. Og så hadde det rast en orkan ved Madagaskar på den tid seilskuten hans skulle vært på de kanter.

- - - - -

Det var godt ikke mor levet da også Ole gikk bort.

Ole hadde overtatt gården. Han skulle slå seg ned hjemme, og skulle blant annet til med å reise nytt uthus. Da fikk han et gunstig tilbud om en tur fra skipsreder Stray i Kristiansand. Pengene ville komme vel med, og så slo han til for å ta denne ene turen, og mønstret på i fransk havn. Så hørte vi ikke mer fra ham. Det var en seilskute det også, og det ble snakket om at lasten måtte ha forskjøvet seg. Men den var lastet før Ole kom ned, han var kjent for å være så særlig nøye på det området. Senere kom det frem at han hadde møtt en båt i nærheten av Azorerne, og de hadde vært i kontakt med hverandre. "Stygt vær", eller noe slikt noe signaliserte den ene båten. "Vi går for bare stumpene", ble det svart.

Det var Ole som svarte, og det er det siste som ble hørt fra ham.

Og så litt bakover i tiden igjen.

Far var ivrig venstremann. Han var med i herredsstyret i nesten en menneskealder. "Og han var en ærlig forkjemper for bygdens trivsel, og hvis han ikke hadde vært slik en klodrian til å skrive, hadde han vært selvskreven som ordfører. Hans forslag og meninger ble nesten alltid godtatt," skriver Anders Isefjær i et brev i november (-63). En gang Anders spurte om ikke han ville skrive et bestemt brev, kom det: "Nei, det blir bare hol i papiret!" Jeg har nå ellers hørt at det var en bestemt gang han skulle blitt det, men så var han for tunghørt, og så ble det ikke av like vel. Hans halvbror, Abraham, eldste sønn av Daniel i prisonen ble ordfører. Jeg kan enda huske en gang han kom gående på vegen overfor oss på veg til herredsmøte. Det var skikkelse som en patriark, Han var høy og staselig, de var det, mange av sønnene fra første ekteskap. Far og Tønnes var mindre av vekst.

Det var meget politisk diskusjon hjemme, og far var altså venstremann av reneste vann. Men ellers fulgte jo ikke jeg med i det. En gang husker jeg bare at den kjente politikeren Wexelsen (Vilh. Andreas) kom ned og holdt folkemøte under åpen himmel ikke langt fra oss. Hva han sa, vet jeg ikke, det jeg husker best, var at han beveget seg så rart mens han talte.

Og her må jeg flette inn to historier fra Anders Isefjær igjen:

"I 1905, i unionsstridens dager var han meget aktiv. Jeg husker så godt avstemningsdagen om kongedømme eller republikk. Denne avstemningen foregikk i kirken. Edvard var kommet i en krok ved kakkelovnen, der var stuvende fullt av folk. Da brast det ut av ham - han var republikaner - "Mot konge skal jeg stemme, om jeg skal stå her til i morgen!" - Og så var det den gangen de skulle reparere kirketårnet. Da var det Edvard som var bas. Arbeidet var vanskelig, som på alle kirketårn. Opp gjennom tårnet står en stor stokk som holder tårnet, og i den er fløystanga skrudd fast. Denne stokken kalles i fagspråket for "Kongen", og den var morken og måtte kasseres. Da stokken endelig var kommet ut og ned, var arbeidsfolkene svært til karer over heldig utført verk. Da faller Edvard inn: "Dere vet vel, at kongen må bøye seg for folkeviljen!"

Og det var noen av Anders sine historier. Han husker alt gammelt.

- - - - -

Som utdannet lærerinne fikk jeg post i Høvåg.

Jeg hadde småskolen i Høvåg og i Årsnes krets. Barna hadde jo ikke så mange skoledager i året som nå, så det lot seg gjøre. Når det var skole på Årsnes, bodde jeg der ute. - Jeg husker så godt fra skolen når barna kom i fykende snøvær vinterstid. Helt fra Krossen kom de til Høvåg. Da var det å plukke av dem sneen ute i gangen. Vi hadde to rom i skolen, og jeg hadde det ene, til småskolen, med egen inngang.

Jeg likte arbeidet meget godt. Men jeg skulle gifte meg, og det var ikke slik den gangen, at en kvinne kunne fortsette i sitt arbeid. Dessuten ble, som sagt, stuen full.

"Forrige uke døde Høivågs eldste mann: Daniel Abrahamsen Isefjør. Han var født den 22. juni 1790, og opplevde således den høye alder av omtrent 96½ år.

Det er få mennesker, i hvis lodd det faller å se så mange år svinne, men enda færre er det, hvis liv har vært så rikt på begivenheter, og så fullt av eventyr som denne manns. Han hørte i sin ungdom til den tapre skare, som i de for Norge så betydningsfulle og epokegjørende krigsår (1807 - 14) var med og forsvarte den hjemlig arne.

Jeg vil her i korte trekk søke å gi en fremstilling av hans liv, men omennskjønt den første del av dette kunne gi stoff til en ganske interessant fortelling, blir dog denne skildring avgjort tørr, da jeg dessverre ikke har sett meg i stand til å få samlet så mange opplysninger som jeg gjerne ville.

I året 1806 eller 07 ble han utkommandert til å gjøre tjeneste i orlogsflåten, men av en eller annen grunn kom han straks hjem igjen. Hjemme sto det, som ventelig var, dårlig til: overalt hersket mangel på mat, det nærmeste land, hvor man kunne få kornvarer, var Danmark. Nå eiet Daniels far en skonnert, og med denne seilet da Daniel over til Danmark for å hente korn. Skonnerten var, så vidt jeg vet, trelastet hjemmefra. Alt gikk godt på overreisen, men heller ikke lenger. På Fredrikshavns (Flatstrands) red ble den nemlig kapret av en engelskmann. Mens engelskmannen entret på den ene siden, sprang Daniel og mannskapet i båten på den andre siden av fartøyet og rømte i land. Men engelskmennene annammet skonnerten.

Kort etter kom Daniel hjem til Norge med skibsleilighet.

Nå skulle man tro at fyren hadde fått nok av den fornøyelse å reise til Danmark etter korn, men nei: Han var ikke før kommet hjem, førenn han foretok nok en reise til Danmark. Men også denne gangen kapret engelskmannen skuten. Daniel ble fanget og ført til Gøteborg. Fra Gøteborg ble han transportert til Helsingør, for der å komme sammen med en del andre engelske fanger, men da disse allerede hadde forlatt Helsingør, ble han sendt om bord i et engelsk skip som førte soldater til Ostindien.

På tilbakevegen fra Ostindien ble han innsatt i prisonen i Portsmouth, hvor han satt til i 1811.

Han kunne fortelle mange historier om "den tid han satt i prisonen", det er blott skade at så få av dem er oppbevart, da de kaster et klart lys over forholdene på den tid i alminnelighet og forholdene i prisonen i særdeleshet. Fangene, fortalte han, ble just ikke behandlet videre godt, stengt nede i et kvalmt skipsrom tilbrakte de nesten hele sin tid, og den ytterst tarvelige kost ble dem knapt til målt. De var inndelt i små avdelinger på 10 og 10. I den avdeling Daniel hørte til, var bl.a. en mann som het Anders, og som hadde en ualminnelig appetitt. En dag spør kameratene ham om han kunne spise opp alle 10 porsjonene alene. Ja, det mente nok Anders skulle la seg gjøre, og det varte heller ikke lenge, førenn han hadde satt dem til livs. Fra den dag kaltes han ikke annet enn "Anders Bunnløs."

Man kan tenke seg, at tiden måtte falle fangene skrekkelig lang, som de satt der og ingenting hadde å bestille. For å fordrive tiden fant enkelte av dem på å arbeide små skuter av tre.

Blokkene skar de ut av kjøttbein, og takkelasjen gjorde de av -
hår.

Daniel Abrahamsen anvendte dog tiden bedre. Under fangenskapet lærte han nemlig navigasjonen. Han var en mann med utmerkede evner, og sin styrke hadde han i å regne. Enda oppbevares det på Isefjær tykke hefter som gamle Daniel regnet ut, da han satt som engelsk fange. Hans håndskrift var også meget smukk. Men så godt som alle sine kunnskaper hadde han utelukkende ervervet seg ved selvstudium, da det, man i hans ungdom lærte i folkeskolen var jevngodt med omtrent ingenting.

Om ennskjønt han hadde god anledning til å øve seg i den edle skrive og regnekunst mens han satt i prisonen, lengtet han dog, som rimelig var, etter å bli fri. Og friheten kom også før noen hadde ventet den. Om bord i samme fangeskip som Daniel Abrahamsen satt, var der bl.a. også en fange som het Daniel Olsen.

Nå hadde Daniel Olsens familie hjemme i Norge kjøpt ham fri, men straks før løsepengene kom, var fyren, uten at andre enn kameratene visste det, rømt sin veg. En offiser trådte frem til luken og ropte ned til fangene at Daniel Olsen var fri, han måtte komme opp. Daniel Abrahamsen trådte da frem og forklarte at det var han som var Daniel Olsen. Men så var spørsmålet hvor det var blitt av Daniel Abrahamsen. Det visste ingen, og derfor antok man at han hadde rømt.

Takket være sin snarrådighet og de øvrige fangers kameratslighet slapp således vår helt ut av prisonen.

Hjemkommen til Kristiansand, ble han for annen gang utkommandert i norsk orlogstjeneste og krysset på kysten like til freden ble sluttet i 1814.

Gamle Daniel fortalte mange interessante episoder fra denne tid. Prins Christian Fredrik kjente han personlig, han hadde mange ganger vært med og rodd prinsen inn til Soon eller Fredrikshald. Bl.a. omtalte han også ofte en løytnant Fasting, hos hvem han en tid var oppasser.

- - - - -

Som kommunemann har Daniel Abrahamsen inntatt en fremtredende plass her i Høvdag. Først var han i flere år en av "de 12 menn", og da formannskapsloven i 1837 var vedtatt, valgtes han inn i kommunebestyrelsen, jeg tror det var som ordfører. Ordfører var han forresten flere ganger, og han har så vidt jeg vet, innehatt alle kommunens tillitsverv. Omtrent 70 år gammel ble han for siste gang innvalgt i formannskapet, og endog 7 - 8 år senere var stemningen fremdeles for ham. Men da erklarte gamlingen at "nå fikk de la ham være i fred, han syntes han kunne trenge å få hvile seg litt."

Daniel Abrahamsen var gjentatte ganger valgmann for dette distrikt, og han hadde et par ganger 3 - 4 stemmer til stortingsrepresentant.

Hans blide, elskverdige karakter gjorde ham aktet og avholdt overalt, liksom også hans gode evner og overlegne dyktighet skaffet ham den tillit og påskjønnelse han så fullt ut fortjente.

Han var gift to ganger. De fleste av hans barn lever enda. Flere av dem er alt gamle folk.

I de allersiste år har den gamle veteran uavbrutt holdt seg. Men om ennskjønt legemet har vært svakt, har dog ånden like til det siste vært så godt som usvekket."

- - - - -
Og her slutter artikkelen fra Christiansand Tidende.

Men det lar seg gjøre å utfylle nekrologen litt og kommentere den. Daniel var statist i en scene av norsk krigshistorie, sjøkrigen 1807 - 14, og det lille forsøket nedenfor kunne hete:

Et blad fra krigens historie 1807 - 14.

"I året 1806 eller 07 ble han utkommandert til å gjøre tjeneste i orlogsflåten, men av en eller annen grunn kom han straks hjem igjen", het det.

Det blir gjetning, men det kan nevnes at 7. sept. 1807 kapitulerte den dansk-norske flåten etter slaget på Københavns red. Nesten hele flåten lå der, og den ble slept bort, uten at det ble tatt fanger. Daniel var den gang 17 år. Det ville ikke vært urimelig om han ble demittert som overflødig personell i en krigsflåte som nesten ikke eksisterte mer.

Og når en i artikkelen hører om mangelen på mat i Høvåg, og om Daniels far og trelasten og skonnerten og kornfarten, er det et helt tidsbilde i miniatyr. Her er nødsårene.

"Engelske kryssere stengte hver havn,
i landet var misvekst og nød."

Den verste tiden var ellers den neste vinteren, vinteren 1808/09, barkebrødsvinteren, og senere den fra 1811/12. At Daniels far hadde skute og gård, er et forhold som nettopp karakteriserer dette kyststrøket. Og så lastet han den visst "trelastet hjemmefra". Her er den gamle byttehandelen på Jylland.

"På Fredrikshavns (Flatstrands) red ble den - - kapret av en engelskmann. Mens engelskmannen entret på den ene siden, sprang Daniel og mannskapet i båten på den andre siden av fartøyet og rømte i land. Men engelskmennene annammet skonnerten." - - -

Denne begivenheten er i seg selv merkelig. Flatstrand var en av de havnene i Jylland som en oftest hører om i Danmarksfarten. Hit var det også Henrik Ibsen lot Terje Viken reise etter korn. "Til Flatstrand kom han i god behold". En erobring inne på Flatstrands red - det nåværende Fredrikshavn, hvor det også var et kystbatteri, må ha vært ledd i en krigshandling som en kan vente omtalt i historien.

Og det stemmer også.

Erobringen av briggen til Abraham Kjøstved, Daniels far, var ledd i en større krigshending. Det kan knapt være tvil om at det gjelder den hendingen som er omtalt nedenfor i rapporten fra kommandanten på batteriet to dager etter. Den lyder slik: (Trykt i N.A. Larsen: Fra krigens tid, Kr. 1878).

"Langvarig kontrær og ustadig vind havde tid efter anden samlet et Antal Kornskibe, bestemte til Norge, her paa Rheden, som er forsvaret af et høist ubetydeligt og maadeligt fortificeret Kastel.

Disse Skibe havde vakt Fiendens Opmærksomhed, og ifølge nøie Underretning, formodentlig fra andre tagne Priser, blokeredes derfor Rheden saa strængt, at der ingen Udvei var at komme hverken Nord eller Syd, indtil Leiligheden i Forgaars Nat, mellom Mandag og Tirsdag, favoriserede Fienden med stille Veir, vestlig Vind og Bælmørke.

Han gikk da ut med 14 a 16 Baade fulde af Folk, og udskar alle disse Skibe, 12 i Talet. Ilden fra Fæstningen, som rigtig nok ikke begyndte, før man saa, nogle vare under Seil, generede dem ikke, og jeg tror ei heller, den gjorde Fienden megen Skade.

Da det dagedes noget, skimtede jeg 2 af vore Fartøier, skilte fra de øvrige, som var i Fiendens Vold, at være komne paa Grund noget søndenfor Kastellet. Jeg samlede da nogle af de i Land flygtede Skippere og Matroser, forskaffede dem hvad Vaaben, som kunde tilveiebringes, og under Kaperkaptein Falkenbergs Anførsel tilbagesoges disse 2 Skibe, som Fienden strax forlod, da den saa Anstalter gjøres.

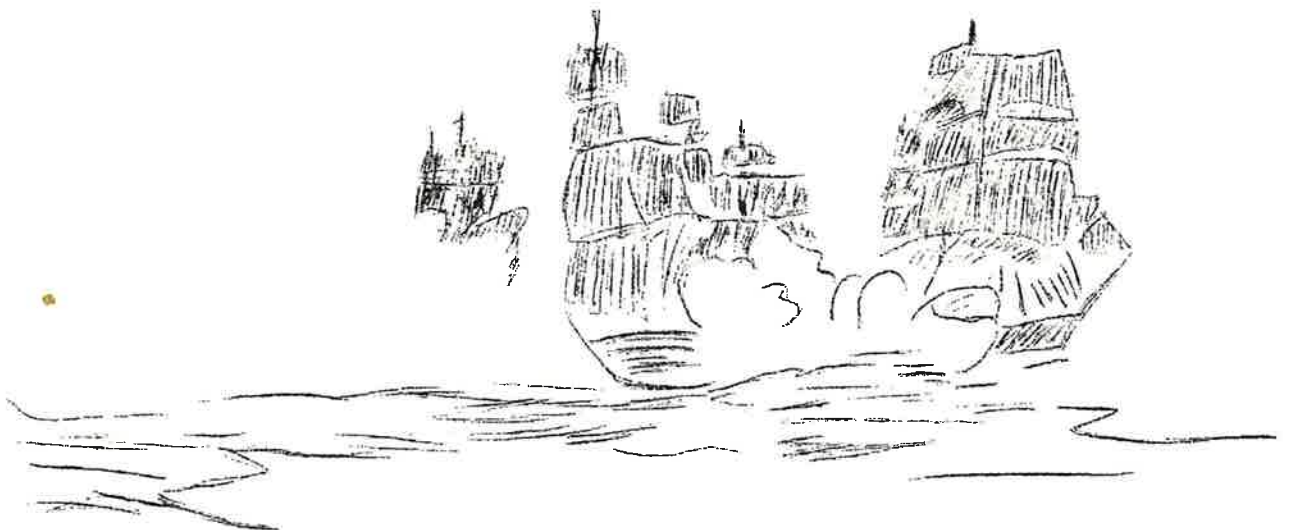
Saaledes blev 1000 Tønder Korn bjergede, men 9000 Tønder tabtes.

Fladstrand den 28.de April 1808.
Underdanig
Henne
Premierløjtnant.

- - - - -

I affæren ved Flatstrand var det engelske krigsskipet "Tartar" med, som senere gjorde seg kjent og fryktet langs kysten, foruten fregatten "Daphne" og en båt til. De 10 fartøiene de tok, var 5 brigger, 3 galeaser, 1 skonnert og 1 slupp, som alle, bortsett fra den ene av galeasene, lå fullastet med korn. Og Abraham Kjøs-tveits skonnert fra Høvvåg havnet i Gøteborg, for dit ble alle prisene brakt. Fra mars dette året var også Sverige kommet med i krigen, på engelsk side.

Denne hendingen vakte oppmerksomhet, og det var et følelig tap for kornforsyningen. Fortet i Flatstrand ble forsterket. (Beutlich: Norges Sjøvæpning, I).

Dersom det er riktig at han gjorde en tur like etter, må han være tatt til fange en gang på forsommeren 1808. Det var ellers ikke uvanlig at fangene ble samlet opp i svensk havn, slik forfatteren av nekrologen forteller. Turen til Ostindien skulle da sannsynligvis ha funnet sted høsten og vinteren 1808 - 09.

"På tilbakevegen fra Ostindien ble han innsatt i prisonen i Portsmouth, hvor han satt til i 1811. - Han kunne fortelle mange historier om "den tid han satt i prisonen."

Historien om norske sjøfolk i prisonen er enda ikke skrevet. Men det ser ut til å være et rikt stoff. Rundt om eksisterer det ikke så lite av etterlatenskaper fra prisonfanger i privat eie, og bare en liten del er trykt eller behandlet.

Her er litt om Daniel og prisonen.

Han klager over dårlig mat. - Det var det mange som gjorde. Fangene skulle få så meget mat at de ikke sultet ihjel, men ble så kraftløse at de ikke beskjefteget seg for meget med tanken på flukt.

Behandlingen var forskjellig. Befal kunne kausjonere og løslates mot "parole", mot æresord. Men det kostet å leve i land. De menige satt i fengsler, de fleste i avtaklede krigsskip. Der kunne være opp til 1600 mann om bord. Natt og dag oppholdt de seg på de lave skipsbatteriene. Om dagen måtte de sitte på benker langs sidene og midtskips, om natten lå de i hengkøyer som hang i flere rader under hinannen, og så tett at man ikke kunne gå mellom dem. Til tross for at dekket og batteriene ble skurt hver dag, var atmosfæren i de trange rom avskyelig. Bare et par timer om dagen fikk fangene oppholde seg på dekk. En sjelden gang lyktes det noen å rømme. En dansk prest ofret seg for fangene, reiste rundt til prisonskipene og foretok også konfirmasjon av de yngste. (Fra Angell: Kampen for 17. mai).

Fangene fikk iblant organisert undervisning om bord. Om Daniel Abrahamsen forteller Anders Isefjær at han etter tradisjonen var "rene matematikeren og navigatøren da han kom hjem."

"Enda oppbevares det på Isefjær tykke hefter som gamle Daniel regnet ut, da han satt som engelsk fange, "sto det ovenfor i artikkelen fra 1886.

I dag er det Trygve Vallesvær på Vestre Vallesvær som har boken i forvaring, i safe i Høvvåg Sparebank. Trygve Vallesvær er ca. 70 år og sønnesønns sønn av Daniel. Han stammer fra Daniels første ekteskap, så det er en generasjonsforskyvning i forhold til Elisabeth, som kommer fra annet ekteskap, og er sønnedatter bare.

Etter et gjennomsyn på noen timer er det vanskelig å gi noen sikker karakteristikk eller utførlig kommentar til boken eller det tykke heftet. Den virker merkelig, men det er like vel en type som er kjent i flere eksempler fra fanger i prisonen.

Den er "bundet inn" nokså grovt i seilduk, som tydeligvis er det opprinnelige. Den inneholder kapitler om brøkgregning, om renteregning, om "udenlandsk Wexel Regning", om "Vinden og Taben" (vinning og tap), om arv og skifte og meget mer. Og først og fremst er alle kapitlene fylt med praktiske eksempler og oppgaver. Det hele er ført med den aller sirligste skrift og gjør et imponerende inntrykk. Det er tvilsomt om alt er skrevet i prisonen allikevel.

Det merkeligste er en såkalt "Ny og fullmånetafell for dette seculum." Det er en sirkel med en rekke sektorer, og i sektorene er det oppført lange kolonner med tall eller rettere data, et rent filigransarbeid. Gjennom et lite hull i det solide papiret er det festet en "viser", også forsynt med tall. Og denne viseren kan

dreies. Men fordi viseren ikke er rett, men formet som en slags usymmetrisk elipse, skjærer den sektorene med dataene under dreining, og derved avleser en altså på en eller annen måte dato og år for ny- og fullmåne. Viseren er festet på en enkel måte med en slags knute på den andre siden av papiret, og over er det lagt et seil for å holde aksene på plass.

Noe originalt verk er det selvsagt ikke, men jeg har ikke støtt på noe liknende i litteraturen om prisonen, den vesle som fins. På sitt vis er det filigramsarbeid beslektet med det Daniel selv skal ha fortalt om fra sine medfanger, som skar ut taljer til skipsmodellene av bein eller gjorde takkelasje av hår. Det var godt om tid i prisonen.

Det var nok denne tabellen Anders Isefjær hadde i minnet når han fortalte at Daniel kunne "sidde og regne ud høyvann og lavvann og nymåne og fullmåne for hundre kommende år." Alt i alt har nok denne regneboken eller hva en skal kalle den, vært betraktet som litt av en serverdighet. Det har sikkert gått ord om den, og den har vært lest, men aller helst bare vært vist frem ned gjennom tiden, ikke minst da Daniel levet. Papiret var solid, så det har holdt godt, men kantene er slitt.

Det skulle bare være en lærebok, men der er en smal marg på de fleste arkene, og på den margen lot han ofte føre inn navn med dato og årstall, en hilsen, iblant en liten bemerkning. Det var ikke rar tilgang på papir i prisonen. Og regningen var viktigst.

I dag er det omvendt, det er disse få notatene som først og fremst interesserer. Det ser ut som om noen av dem er gjort i prisonen av medfanger, men enda flere er satt til senere, av slekt eller venner på besøk. Vi skal nedenfor se litt på noen.

"Sankte Hans Dag d. 24. Juni 1809. Daniel Abrahamsen Kjøstved". Slik står det et sted. Det er alt. Men dette er så vidt jeg kunne se under flyktig blading den eldste dato i boken. Var det dagen han ankom til Prisonen, eller gikk tankene til Høvåg. - Bålene var brent ned der nå. Ellers hadde han fødselsdag den 22. juni.

Foran den månedstabellen som er nevnt ovenfor, og som forresten står bak i boken, er det skrevet som tittelblad:

"Dene Tabel er beregnet og skreven ombord i det Danske Presong Skib The Prosthee(?) ligendes i Portsmouth 1810. D.A.^s Kjøstved." Og lenger nede får en det så menn på engelsk og: "Jan. 21. 1811, wrote (!) in Portsmouth on board The Prison Ship Prosthee (?) Portsmouth Harbour. Daniel Abrahamsen Kjøstved fra Ckristiansand udi Norge."

"Christiansand d. 3. April 1813 D. Kjøstved" - står det et annet sted. Kristiansand i april er også denne hilsen datert: "Til en Amindelse/ jeg skrive vil mit Navn/ rett til Hukommelse/ for en og anden gang/ og endnu meer for at/ vi findes kan igjen/ paa et og andet sted./ Dette (4) paa en fremmed Plads. Jacob Sørensen fra Christiansand d. 9. April 1813."

I artikkelen het det at han kom tilbake i 1811. I hvert fall synes han å være i Kristiansand i 1813. Anders Isefjær fortalte han satt i prisonen i 3 år. En kan bare gjette på at han var der fra våren 1809 til sent på året 1811.

Her er noen navn som må være skrevet inn i prisonen: "Til en Afmindelse fra Fangenskab i England. Lars Tjøstolsen

Songe." . . . "4. November 1810. Govert (Gunder ?) Tvede." "To an Remembring her Yours Name I will write. Osol Tellefsen." - "Erindring efter Hans Petter Frantsen fra Dyvog."

For å si noe mer om det "hjemlige miljø" ute i prisonen:

I dagboken fra kapt. Kaald (utgitt i Tr.heim sjøfartsmuseums skrifter 1950) ser en også kjente passere revy. "Onsdag 19. Okt. 1808: Om Formiddagen blev hertil innbragt 1 liden Christiansands Kaperslup . . Men Kapteinen paa samme har stjaalet den Engelske Prisemesters Mondeur (uniform) og faaet Leilighed, i denne Dragt, tilligemed en af hans Styrmand, at disendere (stikke av). Og de fik siden ei fat paa nogen af dem. Kaperens Navn er "Hævneren", Kaptein Steendahl." (fra Høvåg!) Og dagen etter heter det, fremdeles i kapt. Kaalds dagbok: Omtrent i Dag kom Fregatten "Sigers" ind med Kaptein Abrahamsens Folk, men hans Kaper var sjunket og en af hans Folk, nemlig Lodsens." (Dette var Søren Abrahamsen fra Tingsaker ved Lillesand.) Kaptein Kaald satt ellers i prison i Skottland.

I nærheten av Plymouth satt kaperkaptein Ugland fra Arendal. I et brev som oppbevares i Aust-Agder Fylkesarkiv, fra 19/7-1809, skriver han om Simen Simonsen fra Grimstad, som nettopp slapp fri. "Gud ved naar vi skal komme fra dette bedrøvelige Slaverie" i England, "dette Røverland."

Den siste replikken kunne føre inn på en merkelig liten setning som er rablet i marginen på Daniels bok. Etter hovedtittelen over tabellen som var skrevet i Portsmouth, står en enkel linje:

"The Danish Men is (!) very good Men."

Dansk og norsk var ikke begreper med samme innhold som i dag. Daniel var dansk fange fra Høvåg i Norge. Vi vet at de dansk-norske fangene ble presset hardt til å gå i engelsk tjeneste til sjøs, - til å "entre", som det het. På den måten slapp en unna prison og dårlig mat. Det var flere hundre som gjorde det, og som kom hjem etter krigen via det svenske konsulatet i London i 1815, etter at de hadde avgitt skriftlig forklaring. Men det ble ikke sett på som hederlig handling. - Daniel hadde vært med som fange til Ostindien, om tradisjonen er riktig - uten å entre. "På tilbakevegen fra Ostindien ble han innsatt i prisonen." I Kaalds dagbok, som ble nevnt ovenfor, hører vi at en av kaptein Stendahls matroser fra "Hævneren" lot seg presse til å entre. "Efter min Mening meget slet gjordt." Kaald føyer riktignok til: "Af en Nordmand." Men det var en liten prosent som gjorde det.

"The Danish Men is very good Men."

Og så noen bemerkninger til fra boken, som det er vanskelig å si noe om. "Jeg vilde ønske at det var udi de Tider. Christiansd d. 8. Mai 1815." ? ? - "I can siffer very well without any Thought in my head." Det betyr vel noe sånt som: Jeg kan regne så lett som bare det, og må være en humoristisk bemerkning fra Anders "Bunnløs" fangekamerat.

Enda rarere høres dette ut: "I Dag den 13.de Nov. 1823 falder det mig langsomt formedelst Mangel af . . . (Demanter ?) - "Aproberet inden Omgangsskolen for A. Kjøstved. Saaledes at være tilgaaet bevidnes. Test. B.J.S." - "Til en Afmindelse jeg skrive vil mit Navn kl. 7 Aften Datum d. 9. sept. 1818 G. Tvede." . . .

I artikkelen om Daniel het det videre:

"Hjemkommen til Kristiansand ble han for annen gang utkommandert i norsk orlogstjeneste og krysset på kysten, like til freden ble sluttet i 1814. Gamle Daniel fortalte mange interessante episoder fra denne tid. Prins Christian Fredrik kjente han personlig, han hadde mange ganger vært med og rodd prinsen inn til Soon eller Fredrikshald. Bl.a. omtalte han ofte en løytnant Fasting, hos hvem han en tid var oppasser."

Her er holdepunkter gode nok til at en kan følge han videre.

Han skrev sitt navn i boken fra prisonen med tilføyelsen: Christiansand 1813. Han var sannsynligvis knyttet til den Kristiansandske flotille-eskadre, som besto av kanonchalupper og kanonjoller, så meget mer som denne avdelingen fra 1810 sto under kommando av kaptein Fasting, den eneste marineoffiser på den tid ved det navn. (Senere norsk statsråd etter 1814.)

Når navnene Fasting, Christian Fredrik, Soon og Fredrikshald er nevnt, har det også god sammenheng. Fasting avgikk til Hvaler med en del av den kristiansandske flotillen våren 1814, og ble samtidig sjef for hele flåten. Han hadde i denne egenskap ofte konferanser med prins, senere kong Chr. Fredrik, men ellers skal vel Fredrikshald som er nevnt helst være Fredriksvern, flåtestasjonen før Horten overtok.

Ved Hvaler var det meningen å beskytte Fredrikssten fra sjøsiden og forsvare Kristianiafjorden mot svenskene. Styrken var på 32 kanonsjalupper og 2-joller.

Blant de mange interessante episodene Daniel fortalte, har vel også vært denne:

Den 26. juli 1814 var en klar, stille solskinnsdag. Om morgenen kunne en fra Hvaler se hele den svenske skjærgårdsflotillen på 84 sjalupper rykke ut i slagorden fra Dynekilen, etterfulgt av 100 såkalte rokkebåter med 3000 soldater "hvis våpen blinket og glitret i solskinnet." Samtidig lettet de store svenske orlogskipene ved Koster og styrte nordover for å assistere kanonbåtene. Ett sted lå en avdeling svenske og norske kanonbåter i et godt kanonskudds avstand fra hverandre i stilling.

Så løyet vinden av. De svenske fregattene ble liggende og daske i stilla uten å kunne nå opp til flotillen, og angrepet ble innstilt.

Kl. 7 om aftenen kom ordre fra kongens hovedkvarter på Hafs-lund om at de norske båtene skulle trekke seg tilbake fra Hvaler og gå over fjorden. (Eidem og Lütken: Vor Sjømagts historie.)

Kanskje fortalte Daniel også om tilløpet til mytteri blant mannskapet på kanonbåtene. Det var senere, etter at Fredrikssten hadde kapitulert og våpenstillstand var inntrådt. Matrosene ville sendes hjem de også, slik besetningen på festningen var blitt det. Fasting stoppet oppløpet. For en som hadde sittet i prisonen - og var oppasser hos Fasting, hastet det rimeligvis ikke så meget.

Og om han ikke var med selv, ble denne hendingen snart kjent: Den 10. oktober kom kong Christian Fredrik - som nå hadde abdisert - ned til stranden ved Bygdø om kvelden i fakkelskinn, støttet til Fastings arm. Der gikk han om bord i Fastings kommandokutter. En kanonsjalupp var med for å buksere båten ut fjorden i det stille vær. I stillhet passerte de senere kanonbåtflotillen ved Drøbak,

og to timer etter også der ved Son. Ved Jeløya ventet briggen "Allart", som skulle føre ham ut av landet. Kongen hilste på alle, heter det. Også matrosene. (Const. Flood: For otti år siden.)

- - - - -

Da beretningen ovenfor var skrevet, fikk jeg i brev fra Anders Isefjær denne opplysningen: "Må ikke glemme å notere at Daniel var i marinen i 1814 i Kristiania. Da Christian Fredrik måtte forlate Norge, var det Daniel som rodde ham ut til den sluppen som seilte ham tilbake til Danmark."

Det som var antagelse ovenfor, er altså nå bekreftet. Jeg hadde ikke regnet med at tradisjonen kunne være så sikker.

Da kan en gå enda mer i detalj og fortelle at da kongen var gått under seil, ble det vindstille, og skipet lå og drev i fjorden. Det hadde den koanensbåten observert som eskorterte ham ut. Den rodde etter og slepte briggen inn igjen.

Og dette var hendinger som ble fortalt på Isefjær og i Høvvåg, lenge etter.

- - - - -

Da foreningen med Sverige var et faktum 4. nov., ble hær og flåte demobilisert. De 5 kanonsjaluppene fra Kristiansand hadde lang veg tilbake, og de kom ut for storm fra vest, så båtene nådde ikke Kristiansand før de siste dagene i månenden. Der ble kommandoen strøket og mannskapet sendt hjem.

- - - - -

Om Daniels virke i herredsstyre og kommunepolitikk må det ligge stoff i formannskapsprotokollene, som begynner i 1837. Det er stoff som er lite behandlet enda.

Anders Isefjær forteller at først var presten ordfører - etter at formannskapsloven hadde innført kommunalt selvstyre. Men så "kastet" de senere presten, og Daniel ble ordfører. Hvis det er riktig, er det en utvikling som er nokså kjent. Bondeopposisjonen mot embetsmennene hadde tradisjoner i Kristian Lofthus' hjemtrakter.

Ellers giftet Daniel seg med Trine Mathilde fra Tveide i Birkenes. Anders Isefjær opplyser at hun kom som adoptivdatter til Anders Rasmussen Isefjær og arvet gården "og alt som dertil hørte." Og deres barn var Abraham, Marthe, Anders, Thomine, Karen Løvrene og Guttorm. I annet ekteskap ble han gift med Marthe Emanuelson fra Helløya i Gamle Hellesund. De hadde to sønner: Tønnes og Edvard, Elisabeths far. Marthe døde i 1866.

Isefjær fortsatte i slekten hos Daniels etterkommere, men Isefjærs gårdshistorie, som er meget gammel, hører ikke med her. Elisabeths slekt kommer bare "innom" gården gjennom Daniel, som gifter seg inn her med en adoptivdatter, og gjennom Edvard, som vokser opp her, men flytter til Høvvåg.

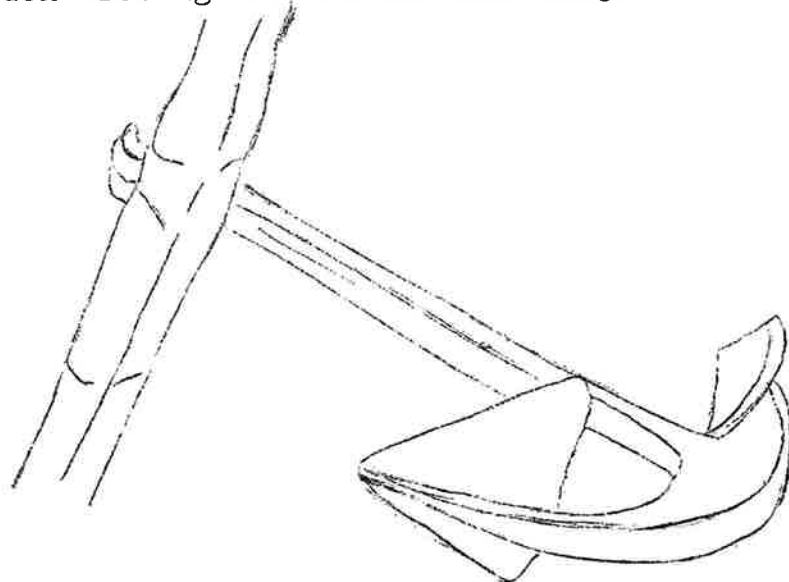
- - - - -

Daniel Abrahamsen Isefjær er en skikkelse som interesserer.
Det står litt eventyrglans om ham.

Krigsfange på man-of-war i Ostindien, begravet på Høvåg
kirkegård.

På baksiden av korset over graven står disse linjene:

En Havn jeg kjender hvor Freden bor,
Jeg ved om en Dal som er evig stille.
Den sikre Havn er Herrens Ord,
den fredlige Dal er Herrens vilje.

VERMERKER SOM FAR BRUKTE

=====

"Gar om sola" (ring rundt sola) betyr uvær. Er garden åpen i en kant, kommer vinden derfra.

"Gjille for sola"): ei bisol, hildring, et stykke fra sola - betyr uvær.

Er gjildra føre sola, blir det så tålig. (Svennen går føre ridderen).

Er gjildra etter sola, blir det kraftig uvær. (Svennen går etter ridderen - da er det alvor).

Rød luft i vest om kvelden betyr godt vær, gjerne med østavind fra morgenen.

Rød luft som rødner langt utover himmelen om morgenen, er sikkert tegn på regn eller storm.

"Aftenrøden sier: "god natt", men morgenrøden bløder vår hatt.

Ei stripe med klar luft i øst om morgenen er ikke noe godt merke. "Østa glette gir våt hette."

Når det klarner opp om kvelden, er det ikke sikkert at det blir langvarig godt vær.

"Kveldsklara er som bāneraua."

Solgangsvind - sikkert merke på godt vær.

Vinden haler seg ud - eller vinden baghaler seg - er sikkert tegn på uvær.

Vinden dreier da fra vestavind til sørvest - sønna - sydost. Alt-så motsatt av solgang.

1. gangs baghaling er ille
2. gangs baghaling er verre
3. gangs baghaling er verst.

(Etter ei engelsk almanakk, sa far.)

Møe moreld i vannet betyr sønnavind.

"Mange stjerner men små, har mi ikkje sønnavind, skal mi få."

Stjerner lavt på himmelen betyr godt vær. - Lave stjerner og høye seil.

Gard om månen er også uversmerke. Liggende måne = uvær.

"Månen ligger og sjømannen står.

"Stående måne og liggendes matroser.

Oljeluft betyr storm.

Nordlys - sønnavind om 3 dager.

"Vinden løyer i solegla - mi får kuling på natta."

Klar luft med små skydotter over land - hatter over land - betyr kuling fra nordvest.

Solgangsblommer - lyse småskyer - i sjøen betyr fint vær.

Hvis regnet kommer føre vind, du kan ta ditt toppseil inn.

Lavvanne mot sønnavind.
Høyvanne med nordvestkuling.

Om vinteren var det av og til et slags høyvanne som blei kalt snøflo - mot snøfall.

"Konnesnø vil ikkje ligge ovenpå."

Snøen henger i treane - det blir snart tiver.

"Snøen er snigen"): søker inn i hus, betyr at det snart blir mildvær.

De ovenfor værmerker var pålitelige.

Mindre pålitelig var det når katten pusset seg og førte labben over øra det betydde fint vær.

Katten eter gras - uvær.

Mange rognebær - streng vinter.

Møe gjøtang - stormfull høst.

"Men e synes allti mi har møe gjøtang og stormanes høst," sa far.

Katten "reiser gjester"): slikker seg bak - det kommer fremmen.

Skjerra skrader så fælt - det kommer visst fremmen.

Det fyker gnister ut av kakkelovnen - det kommer fremmen.

"E va så dåven i ettermiddag, e kunne tenke her kom fremmen."

"En ska allti vere tevenns mæ skjerra."

Hos tante Andrea og onkel Benjamin på Kvanes lå der 6 daue skjær-
unger i reiret. Det spår ikke noe godt - mente tante A. - Hun
mistet 6 barn.-

"Du hikker så fælt, det må være noen som snakker om deg."

Når du satte maten i vrange, sa de gjerne ved bordet: "Det var ikkje me som misunte de."

Når noen takka, sa de alltid - velbekomme eller ingen årsak. (Aldri værsgod -).

Når vi hadde slått oss da vi var barn sa mor mens hun blåste på såret: "Bjørnen frada, skjerra skrada, slepp ud ein liden fis - så blir det godt i måra."

Det hendte at folk så f.eks. en kjenning som kom på veien - men så var han vekk - han var ikke mer å se. Men om ei stund kom han forriktig. Da kaltes det vardøger - det en så først.

"Ho æ der ho plaer".): "hun er der hun pleier å være.
"Ho er på støa".

Ei fruktsommelig kone måtte aldri se haresnuten. Da kunne barnet hun gikk med få haremynt.

Draugen.

Det var en mann fra Tronderøya som kom seilende østenifra ei natt - det er vel nå en 100 år siden - . Mannen skulle heim. Jeg kan ikke minnes hvor han hadde vært, men det var pålands vær og mørkt og fælt. Plutselig kom det en mann i en halv båt seilende ved siden. Det var en avdødd, kjent mann i den halve båten. Jeg kan ikke huske hva ærende han hadde, men det var noe han måtte ha sagt. Det endte med at han lovde Tronderøymannen å aldri vise seg mer, og det har jeg aldri hørt han har gjort heller. (etter far).

Huldra.

Det har vært møe hulder på Tronderøya. På yttersida av øya er det et sted en kan gå tvers gjennom heia et langt stykke. Hulen kaltes før Hullehola): huldrehulen. Nå kalles stedet Hvalholmsondklåva - vår tid har lite sans for det mystiske når en unntar ønskevisten og vassårer! På disse ting har de den sterkeste middelalderske overtro.

Gamle Omund Bjørnholmen var født på Tronderøya omkr. år 1840 og døde i 1929. Han var en sjelden koselig mann som ofte kom bort til oss om kveldene og satt og prata. En gang fortalte han omtrent så i fullt alvor: "Det var tidlig en morra seint på høsten jeg var omtrent 13 år den gangen. Jeg skulle ut å vrage. Det var regn og uvær. Jeg leitte høyt og lavt og kunne ikke finne Sydvesten. Dermed blei jeg harm, skjelte og ga vondt fra meg. Jeg for avsted i sinne og gav meg på vei i mørket over øya ut mot Hvalholmsund. Da jeg var kommet halveis over øya, fikk jeg se huldra med saueflokken sin. Sauene var blå, og huldra løp rundt dem og sa: "Hysj ja! Hysj ja!" Jeg hadde hørt at hvis en heiv stål over en av huldras sauer, kunne en ta den. Dermed treiv jeg tollekniven, løp til og kastet den over en sau og sprang heimover det forteste jeg kunne. Da jeg kom heim, besvimte jeg straks og sov til langt på formiddagen. Da gikk jeg ut på øya og fant kniven, men jeg så ikke noe hverken til sauen eller huldra. (Omund trodde dette sjøl).

Omunds søster fortalte at hun hadde hørt huldra. Det var en kveld med "tågever". Huldra ropte da også: "Hysj ja! hysj ja!"

En annen gang hadde hun hørt underjordisk musikk på Tronderøya.

Jeg har også hørt en fortelle at noen hadde hørt underjordisk musikk på Slettefjellene på Kvanes.

Utholdenhet

En gang kom Omund seilende heim fra (byen) Kristiansand. Midt på Kvåsefjorden kolseilte han. Han tok da enden av fangelina mellom tennene og svømte til lands. Her drog han skjekta på land så han fikk ut vannet, gikk så ombord, heiste seil og fór heim.

Omund fortalte at han hadde gått lite og ingenting på skole. Han var klok nok og hadde stor fiskeskøyte, men han kunne hverken

lese eller skrive. Han seilte sin første tur på Danmark da han var 11 år. Han var kokk og fikk et buksetøy i hyre.

Han var svært sterk. Det fortelles at en gang han falt ut med mannskapet ombord i ei skute, jaget han dem i land alle mann. Tilsist tok han skipperen og holdt han på strake arm under taket i kahytta. "Etter på bad de om godt ver."

Han var også god til å svømme. Jeg husker han vrikket ut midt på fjorden i prammen, steig opp på æsingen og jumpet over bord. Han var da en gammel mann med grått skjegg.

SKATTER (1700 tallet).
=====

I kong Kristian IV tid blev der paa hvert gårdsbruk utskrevet en saakalt defensjonsskatt d.v.s. skatt til garnisoner og festninger.

Hver full gaard betalte $\frac{1}{2}$ rdl., halve gaarder 1 ort og ødegaarder $\frac{1}{2}$ ort.

Desuten forsvarsskatt med 1 rdl. paa hver full gård og $\frac{1}{2}$ rdl. paa enkelte av de andre gårdsbruk.

Bygningsskatt til Akershus slottsbygning måtte hver full gård utrede 60 skilling, halve gaarder 30 sk. og ødegaarder 24 sk. Dette gjaldt riktignok bare for et visst aaremaal.

400 - (stort hundre) bord. Skatt 20 skill. Saugen med damstokkene er staaende paa benevnte gård V. Vallesvård egen odelssgrunn.

Tømmeret som derpaa skjæres, uttas den største del av deres egen odelsskog og resten faas av omliggende bønders odelsskoge.

Consumpsjon og folkeskatt i 1701.

Skipper som fører smaa skuter

Anders Gutormsen	13 rdl.
Hans hustru	13 "
Salve Kiddelsen Ulvøen	13 "
Hans hustru	13 "

Skatter paa gårdsbrukene.

Leilendingsskatt. Proviantskatt. Arbeidspenge. Leding. Kornskatt og Kvegtiende. Odelsskatt. Rastjeneste. Soldat- og munderingspenge.

Lakse- og vadreteiernes avgift.

Hestad opsittere svarer årlig 48 sk. Yttre Aarsnes, Ribe, Randvik og Bliksund svarer årlig en avgift av 1 riksdaler.

Glastad	2 kverner á 4 sk.	= 8 sk.
Isefjer	4 " " 16 "	= 64 "
Kornbrekke	1 " " 4 "	= 4 "
Randvig	1 " " 4 "	= 4 "
Holte	1 " " 4 "	= 4 "
Uldalen	1 " " 4 "	= 4 "
Trøe	3 " " 4 "	= 12 "

SAGBRUK.

=====

På Kvaase, Stendal og Ø.Vallesværd var det i 1611 ett sagbruk paa hvert sted. Den aarlige avgift til staten bestemtes av det "antall bord, som blev skaaret. Desuten svarte hvert sagbruk 2 rdl. årlig. Avgiften for 120 bord var 1 rdl.

Senere hen blev det opført sagbruk paa V.Vallesværd.

Naar et sagbruk hadde fast ansatt sagmester eller "sagdreng", var sagbruket avgiftspliktig og kaldtes en ufri sag. Hvis derimot eieren selv betjente sagen, var den "fri saug".

Men senere hen (1703) sees det at ogsaa de frie sagbruk er skattelagt, og skatten er i det hele redusert i betydelig grad, nertil 20 skilling for de mindste sagbruk.

Foged A.L. Bonnitz beretter i 1705 angående Vestre Vallesvær sagbruk:

"En liten flombekksag tilhørende Nils Pedersen, Osmund Torstensen og Anders Gutormssen V. Vallesværd og brukes av dem selv. Skjærer årlig efter reglementet.

Særskilte skatteobjekter.

Gjestgiverier

Anders Kristensen i Gl. Hellesund fikk den 4/10 1769 Kongl. bevilling til å drive gjestgiveri i Hellesund og derunder sorteren- de uthavner mot en aarlig avgift av 2 rdl. som 8/3 1770 blev forhøiet til 3 rdl.

Likesaa Jørgen Kristensens arvinger i Ulvøysund har Kongl. privilegium paa gjestgiveri av 4/10 1769, og med samme avgift.

Disse previllegier blev for Hellesunds vedkommende overført 21/12 1776 til losoldermann Aage Olsen.

I 1824 el. 25 søkte olderm. Anders Aagesen om bevilling men det blev avslaatt.

Ulvøysunds gjestgiveri blev den 25/8 1787 overdradt til Kristian S. Jørgensen. Bevillingen tillaa eieren rett til å drive handel med brennevin og proviant til de i havnen innkomne sjøfarende. Den årlige avgift var 3 rdl. Brennevinsbrenning var forbudt. Det skulde kjøpes inn i nærmeste by.

Kverner.

Ø.Øresland hadde	1	kvern.	Kverns skatten var	2	skilling.
Steindal	"	3	"	Skatten utgjorde	24
Vesterhus	"	2	"	"	10
Huggevik	"	1	"	"	4
Kjøstvedt	"	2	"	"	12
Ø.Vallesværd	"	3	"	"	30
- " -	"	1	"	"	8
V.Vallesværd	"	3	"	"	30
Kvaase	"	4	"	"	16

SOKNEPREST SØREN DUMETIUS's BREV OM ET PAR UNGE FOLK I HØVÅG
SOM VILLE GIFTE SEG.

6/12-46 Av skolebestyrer K. Kr. Olsen. L.P.

Brevet er så greit og liketil skrevet at noen forklaring visstnok ikke er nødvendig. Det gjengis ordrett, men bokstaveringen er forandret.

"Jeg fremstiller, Vel silde, dog av velmenende hjerte, min ydmyke gratulasjon til dette Nye Års lykkelige begynnelse og gledelige fremgang. Herren Velsigne Israels hus, han velsigne Arons hus! Han velsigne Dem som frykter Herren både Små og store. Herren velsigne Eder, ja mer og mer, Eder og Eders Barn! Gud krone det ganske Biskopelige Hus i dette og mange påfølgende år med Nåde og ære, med Sundhet og all Velbehagelighet, Velstand og lykksalighet! Hernest måtte jeg frembære et par Unge Feste-folks begjæring til Deres høyværdighet, at De imot fremviste etkingskongl. bevilgnings-brev måtte Troloves, uten at vorde oppholdte til vårtinget (der ikke pleier at settes førenn etter Påske) for at oppfylle lovens bydende med at ta Tingsvidne om deres Slektskaps beskaffenhet? Årsaken til sådan hast er sannelig ikke Fortidlig sammenleie (der i fremtiden kunne bringe dem i straffbøter).

Ei heller er det frykt for mislighet med at ta Tingsvidne, thi de er begge fødte og oppfødte i Høvåg Sokn, og det er vitterlig for hver mann som har lovlig alder, om linjen, at de er i 3de ledd, eller nest Søskendebarn etter følgende Schema:

Anders	} avlede	ledd { Eli	ledd { Ingeborg	ledd { Even, sponsur
og		1 1	2 2	3 3
Askier		ledd { Bertil	ledd { Bertil	ledd { Anna, spons.

Det er alene tiden og Næringen, de herved søker at vinne. Thi han, likesom de fleste Unge Karle her i Sjøgrensene, er vant til at fare med Hollendere, og for at være dess vissere på god hyre, må alle slike i Februar stræpe at være tilstede i Holland; Skal han formedelst sitt forehavende giftermål oppholdes for Tingsvidnes skyld, så må han ufeilbar derover forlise sin hele sommerfortjeneste ved skipsfarten. Dette er hans Sorg. Måtte derimot hans forehavende Trolovelse *) Faciliteris og tillades, så gir han seg etter Sedvane på Farten, ved sine venner la ta Tingsvidne til Våren (om det endelig i så ren og for ganske Sokne Almue vitterlig en sak skal tas) og endelig i hvist komme hjem og holde Bryllup, om Gud giver lykke. Skulle Trolovelsen oppsettes til hans hjemkomst, så går året snart om innen Bryllupet blir holdt, og imidlertid må Festingen og hans gl. Mor savne den hjelp og tilsyn, som de den travleste tid ved vårvinning): pløje og såtiden, og høstingen kunne vente seg av den unge festemøen. De var da vel værd at hjelpe, dog etter Deres Høiærværdighets gode behag. Det eneste er at sådan Indulgense, hvorved noens nødtørft billig kunne Taulageres ville vel andre benytte seg av, og

påstå som en rett. Dog her forekommer ikke mange slike Casus, helst i dette lille prestegjeld. Den avgift eller Kjendelse til Hospitalet pleier å være 1 Riksdal. for gemene Bønderfolk, og dennes jordebruk er så ringe, hans beste næring med samtl. Oppsittere på Gården Hæstad skal være av Sjøen med fiskeri.

Jeg beder om Pardon at jeg etter Festningens Anmodning nå i Søndag ved Høvvåg Kirke incommoderer Deres Høiærværdighet med denne begjæring. Festingen innfinder seg at avhente deres gode ordre som hørsommelig skal etterleves, han lofte samme at betale sin contingent til Hospitalet, hvorom han vedfører et lite bevis med seg tilbake. Min ærbødigste hilsen formeldes til Velb^{ne} Frue Bispinne, velsignede barn) og kjære venner fra mig og mine, som alle ennå (Gud være lovet) lever vel hvornest jeg med all Devosjon forblir Deres høi-Edle Høiværdighets værdige Faders allerydmykeste og ærbødigste tjener.

Vester Moelands Prestegård
dn. 11 jan. 1734.

SØREN DUMETIUS.

*)

Trolovelse (forlovelse) og vielse utførtes begge av presten, gjerne til forskjellig tid, og var omtrent like viktige.

Her skal bare tilføyes - da det kanskje kan ha interesse på Hæstad?

1701 var Hæstads skyldsetning 5 huder.

Oppsitterne var da følgende:

1. Jørgen Rolfsøn, 60 år 1 1/4 hud, ingen sønner.
2. Enken Signe Torsteinsdtr., 7½ ksk., ingen sønner.
3. Jørgen Tostensøn, 46 år, 10 ksk, ingen sønner.
4. Ole Tostensøn, 7½ ksk. 44 år, stedsønn Jørgen Jørgensøn 9 år, Tosten og Christen Alsønner 5 og 2 år.
5. Jacob Ellefsen, 58 år 10 ksk., Ellef og Svend Jacobsønner 12 og 3 år. Tillikemed stående soldat Jørgen Anondsøn, 28 år, gift.
6. Mortten Sigvardsøn, 48 år, -
Sigvard Martinsøn, 1 år. Bruker med Jørgen Hestad og enken Sigrid Kårvigen (formentlig som leilendinger). De andre er eiere, men V. Molands prestebol har ½ hud i gården.

EN GAMMEL HISTORIE FRA ULVØSUND.

Av Gabriel Scott.

Fra det utmerkede julehefte "Julehilsen" tillater vi os at hitsætte følgende:

For litt over hundrede aar siden bodde der to gutter paa Ramsøen et stykke østenfor Ulvøsund, den ene het Jørgen, den andre het Nils. De hadde mistet faren i krigen - for det var krig med England den gangen - saa nu hadde de bare moren igjen. Men det var ogsaa en makeløs mor som det gik ry av lang vei, hun løftet en melsæk i langfingeren og skjøt med børse som en rigtig kar. Og slik som hun kunde ro. -

- Det skal være en god kar som holder at følge Helna, sa folk naar de snakket om hende - det er like godt hvad det er, saa er Helna lest basen jamt!

Det kunde ogsaa trænges den gangen at ha en framifraa mor, det var hungersnød i landet fienden laa utenfor og stængte, saa det kom ikke korn ind. Jørgen og Nils saa skibene hans seile forbi rett som det var, de hørte det skjøt bort i Ulvøsund, hvor kystvernet hadde en liten station. De saa ogsaa moren staa med børsen og holde vagt opi heien iblandt - det hændte jo ikke saa sjelden at fienden sendte en jolle indover og gjorde landgang og plyndret og stjal. Heldigvis kom han ikke til Ramsøen, han syntes vel det saa for fattigslig ut. Og fattigslig var det, det er sikkert, for det grodde ikke et træ, det stod bare litt lyng i sprekkene og viftet i vinden og rødmet i solen - og saa en enerbusk indiblandt. Men de eidde da ialfald en ko - en hvit ko som het Kranselin - og det var til og med en flinkko, som skaffet dem al den melk de trængte, saa de slap at sulte akkurat. Det var forresten godt gjort av Kranselin, for det var lite græs paa øen, saa det strak ikke paa langt nær til. Men saa spiste den ogsaa alt mulig, den spiste tang og den spiste fisk, den spiste lyngtop og bark og flis. De var derfor svært glad i Kranselin, som var saa nøisom og litet kræsen og likevel melket saa godt som den gjorde. Og naar de slap den ut om morgenen, saa de sig først godt omkring, for om fienden skulde være i farvandet. Merket de mindste tegn til ham - øinet de bare et seil derute, saa maatte Kranselin være inde. Isteden gik Jørgen og Nils omkring og skar lyng med knivene sine og plukket græs til den i timevis. De vidste jo at fienden hadde lange kikkerter og straks vilde se koen deres, om den gik rundt i fjeldet som den pleide. Det skinte jo av den lang vei! Og miste den snilde, flinke koen, som holdt dem i live alle sammen, se fienden komme og ta den - nei det vilde de ikke for alt i verden!

Naa, men saa var det en vinterdag som moren knyttet tørklædet paa hodet sit, og sa at hun maatte gaa fra dem en stund. De hadde ikke mat til Kranselin lenger, hun fik prøve at faa litt høi hos onkelen deres inde paa Hæstad. Vilde du Jørgen og Nils være snille til hun kom tilbake igjen, og passe paa huset og koen og alt? Hun blev kanskje noksaa længe, men hvis de blev sultne imens, fik de heller melke Kranselin og drikke hver sin bolle med melk. Og saa maatte de passe varmen, saa det ikke sluknet for dem, og være taalmodige til mor kom. Jo, det skulde Jørgen og Nils, de hadde været alene før og mente de skulde nok klare det. Ja, saa sa moren farvel og satte sig paa den store kjælken som de pleide

at trække ved paa. Det laa is tvers over fjorden, og litt efter saa Jørgen og Nils at hun pigget indover mot land. De stod med hoderne sammen i vinduet og undret sig over hvor fort det gik. Kjælken blev mindre og mindre for øiet, den fløi avgaarde som en hel fugl. -

Det var saa vakkert veir den dagen at guttene blev sittende og se litt ut av vinduet, længe efterat moren var borte. Luften var saa klar og fin - de kunde se helt ind til Natvig, hvor solen skinte i glasset, og hvor skorsteinen stod og røk. - Mon de holdt paa at lage mat, eller kanske de bakte brød? Det var likesom slik fin røk, naar de saa ordentlig efter, ja, det var sikkert bagsterøk. Tro de brukte bark i melet likesom mor maatte gjøre her? Aa, det vonde barkebrødet, en blev næsten altid syk av det hvis en spiste sig rigtig mæt, nei da var bygmelsgrøt noget andet - - det var kanske det de kokte derborte? Aa nei, der stod det en mand og pilket, han hadde hugget et hull i isen like utenfor Bagevigsnesset, bare se som han rykket med armen - ja, sandelig fik han ikke fisk ogsaa. De kunde se at han halte op - det gav endda et vaatt blink i solen med det samme fisken kom over isen. Det var sikkert en diger torsk!

Men saa blev de trätte i nakken og tok paa at leke isteden. Jørgen hadde en rund sten som han hadde fundet i stranden, og Nils hadde en enerrot, som de hadde pyntet litt paa med kniven saa den lignet en lurvet bjørn. Den stillet de op paa gulvet, og saa tok de og trillet med stenen, og prøve hvem kunde træffe bedst. Indiblandt la de litt ved paa varmen slik som de hadde lovt moren, og var ute og saa til Kranselin, og saa lekte de videre igjen. Tilslut fandt de frem en gammel bibel, som var fuld av de rareste billeder, og satt sig til at blade i den. De hadde nok set den før, men det var saa moro allikevel.

Imens var det begyndt at skumre, og om en stund blev det saa mørkt at det var uraad at tyde billedene. Saa stillet de sig op i vinduet igjen og gav sig til at se efter moren. Nu kom hun vel snart tenkte de, og myste med øinene og saa ut paa isen. Nu hadde de ventet saa længe, nu maatte de straks høre kjælken.

Men nei, alt det de stirret og ventet, saa de ikke noget til moren, og alt de lyttet og hyssset paa hverandre, hørte de ikke noget til kjælken. Isteden blev det saa ødselig og stille - saa langt til land og saa langt til mennesker at de blev ganske uhyggelig tilmote. Og saa blev isen saa svart og styg, saa farlig likesom og fuld av skrømt. -

- Kom saa gaar vi ut i fjøset til Kranselin, sa Jørgen og tok Nils i haanden - det er noget morsommere at være der!

Ja, det syntes Nils med, og saa skyndte de sig ut i det lille fjøset, hvor Kranselin stod og tygget lyng.

- Naa kommer mor snart med høi, til dig, sa de, og lukket døren igjen - er du ikke glad for det?

Det var saa trygt og godt i fjøset, at de fik motet igjen med det samme og begyndte at prate og le. Og saa var det saa deilig og lunt. Kranselin var som en hel ovn og oste av varme der den stod. Det var bare at det var saa mørkt, for det fandtes ikke et vindu. Isteden var det en glugge i væggen, hvor det sat en halmsæk og stængte, saa det ikke skulde bli for koldt.

- Jeg er sulten, sa Jørgen om en stund - jeg tror vi melker Kranselin jeg, hvis vi kan finde en kop eller noget.

De famlet længe omkring i krokene, men da de ikke kunde se nogen ting, tok de halmsækken ut av gluggen. Det hjalp med engang, for maanen var kommet op imens og skinte ind paa en gammel træske, som stod bak en høigaffel borte ved døren.

- Vi tar den, sa Nils og pudset lite gran paa den med trøien. Og saa satte de sig til at melke i træsken.

Men bedst som de nu sat der og melket, hørte de et mangestem-mig hyl som skar og flænget i nattetilheten og fik dem til at fryse over hele kroppen. Det kom ute fra isen og gav gjenlyd i Nibe-kniben, den spidse heien like imot dem. "Kranselin, stakkar, hoppet i baasen og satte i et forfærdelig raut, og Nils slap træsken han holdt, og spildte melken utover gulvet.

- Gud hjelpe os, sa Jørgen og sprat op av krakken - hørte du Nils, det er ulvene som kommer!

Før broren rak at svare, hylte det ute fra isen igjen, og denne gang var det tydelig nærmere. Kranselin danset i baasen av rædsel og stanget i luften og brølte høit - den hadde straks forstått hvad det var. Og hør - nu hylte det engang til, et rasende kor av sultne struper, som glammret og tutet omkap med hverandre. De hadde nok hørt Kranselin, og skjønnte at det var kjøtt at faa,

- Aa, hvad skal vi gjøre, sa Nils, han var den yngste av dem, tænderne klapret i munnen hans - skal vi løpe ind i stuen?

- Nei, svarte Jørgen saa tappert han kunde - vi kan da ikke gaa fra Kranselin, ser du ikke hvor bange hun er? Vi maa bli her og passe paa saa ulvene ikke spiser hende op, - du husker jo hvad vi lovte mor?

- Ja, ja, sa Nils og graat, og endda han var saa ræd som han var, klappet han Kranselin paa siden og skulde trøste hende lite gran:

- Vi skal ikke gaa fra dig, vi.
Men i det samme skrek Nils:

- Halmsækken, vi maa dytte gluggen, ellers hopper de like ind!

- Halmsækken ja, de kastet sig over den og skjøv den i hullet saa fort de kunde. Men hvordan det var eller ikke, de hadde vel puffet for haardt i farten, for der reiste den tvers gjennom væggen og dat i snøfonen utenfor fjøset. Det var som guttene stivnet av skræk, nu hadde de ikke noget at stænge med, og næsten i samme øieblik hørte de ulvene trampe i snøen. Jørgen stak hodet op i gluggen - de kom rendende op ifra isen i rad og række saa fort de kunde, det var mindst tyve stykker av dem. De satte like paa fjøset, de hadde vel kjendt den sterke lugten som slog ut igjennom gluggen, og styrte efter den. I næste nu var de fremme ved sækken og styrtet sig over den alle sammen, de rev og rykket og slet den i filler, de glæfset i halmen og rotet med klørne. Guttene hørte hvert grand, de stod og holdt hverandre i hendene og bad til Gud om redning og hjelp. -

Da ulvene ikke fandt nogen i sækken, satte de i et rasende hyl og kastet sig frem mot det lille fjøset. Men akkurat i det samme var det som en hvisket til Jørgen at han skulde ta høigaffelen som stod der, og holde den midt i gluggen. Han var ikke sen om at gjøre det heller, og just som det første ulvehode gliste i aapningen ut mot sneen, drev han staaltændene like i det. Ulven tumlet tilbake igjen med et fælt, jamrende hyl, men like efter sprang det en til. Det gik ikke bedre med den. Jørgen stod der med høigaffelen sin, og saa maatte den ned, den med. Og snart hoppet og sprang de omkap, de bet og slos for at komme til, de dunket mot væggen, de klorte i stokkene. Indiblandt for de løs paa hverandre og sprang rundt fjøset og snuste i sprækkene, de fraadet av sinne, de tutet av sult - og saa sprang de mot gluggen igjen. Men hver gang saa var høigaffelen der, hver gang stod Jørgen og tok imot. Det hjalp ikke alt det de hoppet og sprat - at de bet i staaltændene saa det skrek, de kunde ikke komme forbi dette spidse, som stak dem i halsen og snuten og synet og puffet dem ned igjen fort væk. Jørgen slap ikke gluggen med øiet, han stod som han stod med en hellebard, og stødte og stak saa hardt han kunde. Skrækken var som den var blaast av ham, isteden kjendte han sig forunderlig sterk der han stod og kjæmpet for livet og forsvarte Kranselin og Nils.

Men jo daarligere det gik for ulvene, jo mere rasende blev de. Somme tider hoppet de helt op paa taket og grov ned i torven med labbene sine, andre ganger for de mot gluggen og spiddet sig ganske fast paa gaffelen. Da hylte flokken op igjen, den knurret og glæfset og slos og bet, og indiblandt saa jamret og skrek det. Saa blev det mere rolig en stund, det var ingen som hoppet og sprang, isteden smasket og smattet det litt, eller det knaste i brusk og ben. Det maatte være alle de friske som hadde kastet sig over sine saarede kamerater og stod og spiste dem levende op. Og ikke før var de færdig med det saa begyndte stormløpet paa gluggen igjen.

Imens stod Nils i baasen hos Kranselin og skulde likesom stagge hende:

- Ikke vær bange du, Kranselin staa bare stille du, kjyra vor!

Og naar det var paa det allerværste, la han armene om halsen hendes og klappet og klemte og bad høit:

- Kjære Gud, du maa hjelpe os nu, for mor er gaat fra os, saa vi er alene, kjære Gud, la ikke ulvene ta os, for saa kommer mor til at sørge saa, kjære snille Gud kom og hjelp - - -

Hvor længe det varte alt sammen kunde de ikke si bakefter, men med ett hørte de en lyd ute fra isen som de kjendte med én gang. Duk, sa det, duk - duk! Det var kjælken som kom farende, piggene gik saa isflisen skvat. Aa saa glade guttene blev!

- Mor, mor, ropte de - skynd dig at komme og hjelpe os!

Og mor skyndte sig, det er sikkert. Hun sprang op fra stranden med en stav i hver haand og like ind i ulveflokken. Tsjo, sa hun og slog og slog, stavene hvirvlet omkring i luften og faldt saa det ordentlig sakk der de traf. Ulvene prøvde nok at ta igjen, de rev og snappet i skjørtet hendes, men mor likesom bare ristet dem av sig. Hun rigtig feide dem ut av tunet og kyste dem som det

var rotter omtrent.

- Se saa, guttene mine, sa hun - nu tænker jeg vi er kvit dem for inat!

Hun skyndte sig ind i fjøset og tok guttene ind til sig.

- Jeg blev nok længe jeg, for morbror var netop blit syk, da jeg kom. - - -

Men guttene gav sig ikke tid til at høre.

- Fik du høi til Kranselin, sa de, det var det som de tænkte paa.

- Ja, jeg fik et helt lass kan dere tænke, det kommer imorgen med morbrors hest!

Da de skulde se efter om morgenen var Jørgens hender mørke av blod. Det hadde rendt nedover høigaffelen og farvet skaftet til over midten. Og et stykke utenfor huset laa haler og ben efter fire ulver, saa Jørgen kunde nok være stolt!

Siden satte moren høigaffelen i gluggen hver eneste vinterkveld førend de la sig, slik som Jørgen hadde lært hende den natten.

---o0o---